

Suomen väyläadpositioiden prepositio- ja postpositiokäyttöjen merkityseroista

TUOMAS HUUMO

1 Johdanto

Suomen (laajemmin itämerensuomen) adpositiojärjestelmän erikoisuuksia on, että eräitä adpositioita voidaan käyttää sekä prepositioina että postpositioina: *Juoksin pitkin siltaa ~ siltaa pitkin; Hän käveli läpi metsän ~ metsän läpi; Kirkko on keskellä kylää ~ kylän keskellä* (adpositiosysteemistä ja sen historiasta ks. Grünthal 2003, 2005). Prepositio- ja postpositioversioiden eroja on kirjallisuudessa luonnehdittu ennen muuta stilistisiksi (mm. ISK 2004: 690), mutta niitä erottaa toisinaan myös merkitys. Spatiaalisessa käytössä postpositio on tavallisesti prepositiota neutraalimpi ilmaiskeino, kun taas aikaa ilmaistaan usein luontevammin prepositiolla (*Surffailin netissä pitkin päivää ~ ?päivää pitkin; Maassa tapahtui vallankaappauksia läpi 1970-luvun ~ 1970-luvun läpi*).

Myös spatiaalisen merkitysalueen sisällä on havaittu eräitä merkityseroja preposition ja postposition välillä. Leino (1993: 218) toteaa, että prepositioilmaukset *kautta Suomen, pitkin maata ja ympäri kylän ~ kylää* tarkoittavat muuta kuin postpositioilmaukset *Suomen kautta, maata pitkin ja kylän ympäri*, sillä prepositiot ilmaisevat tyyppillisesti imperfektiivistä väylää, postpositiot taas kolmiulotteista tilaa. *Keskellä-* ja *ympäri-*adpositioista samantapaisia merkityseroja on havainnut Haukioja (1998) ja *yli-*adpositiosta Salmi (1994: 170–172), joka toteaa, että prepositiona *yli* pystyy ilmaisemaan mm. tarkoitteen hajanaista esiintymistä adposition täydennyksen ilmaisemalla alueella (*Haapaa kasvaa yli koko Suomen, Kesällä muikkuparvet ovat hajaantuneina yli järvien*). Näyttääkin siltä, että erilaiset hajanaista sijaintia tai tarkoitteen levittäytymistä kuvaavat merkitykset sopivat ylipäätään hyvin prepositioilla ilmaistaviksi. Samalla ne kytkeytyvät *fiktiivisen liikkeen* nimellä tunnettuun kielenilmiöön (ks. erityisesti Talmy 2000: luku 2), sillä niissä adposition ilmaisema dynaaminen näkökulma ei perustu tietyn osallistujan liikkeen seuraamiseen vaan näkökulman liu'uttamiseen tilanteen kiintopisteenä¹ toimivan alueen yli. Dynaamisuus ja sen myötä syntyvä mo-

1. Käytän kognitiivisen kieliopin termiä *kiintopiste* (*landmark*; ks. esim. Langacker 1987: 217–220, 490; suomen osalta Leino 1993: 80–81) kuvaamaan adpositiorakenteen täydennyksen merkitystehtävää. Ad-

tivaatio väyläadposition käyttöön pohjautuvat tällöin puhtaasti käsitteistykseen eli taapaan tarkastella tilannetta, eivät tilanteen kielenulkoiseen ominaisuuteen.

Tässä kirjoituksessa tarkastelen suomen väyläadpositioiden spatiaalisia merkitystehtäviä fiktiivisen dynaamisuuden näkökulmasta.² Lähtökohtanani on se edellä mainituissa tutkimuksissakin toistuva havainto, että postpositiona käytetty väyläadpositio esittää kuvaamansa relaation yleensä perfektiivisen väylän tapaisena, profiloii kiintopisteen kokonaisuutena ja kiinnittää huomion väylällä tapahtuvaan liikkeeseen, joka etenee koko matkan hakualueen³ yli. Prepositiorakenne taas sopii ilmaisemaan lähinäkökulmasta tapahtuvaa vaiheittaista tarkastelua, joka seuraa väylää käsitteistäjän valitsemassa suunnassa eikä edellytä tilanteen osallistujien liikettä (näkökulmatyypeistä tarkemmin luvussa 3.1). Lähinäkökulman ansiosta prepositioilmaukset eivät aina ilmaise, että koko kiintopistealue läpäistäisiin, ja niinpä kiintopiste voidaan helpommin hahmottaa myös rajaamattomaksi tai rajoiltaan epämääräiseksi. Ilmiöllä on tätä kautta vaikutusta myös lauseen aspektiin, sillä kiintopisteen ymmärtäminen rajaamattomaksi sopii yhteen aspektin imperfektiivisyyden kanssa. Vastaavasti postposition suosima tapa hahmottaa kiintopiste rajatuksi kokonaisuudeksi suosii aspektin perfektiivisyyttä.

Artikkelin kulku on seuraava. Luvussa 2 esittelen ja kommentoin vaihteluilmion taustaa ja ilmiöstä fennistiikan piirissä aiemmin tehtyjä havaintoja. Metodiluku 3 esittelee ensin fiktiivisen liikkeen ilmiöitä lähinnä Leonard Talmyn (2000) tutkimuksen pohjalta, sitten fennistiikassa laadittuja analyyseja terminatiivisista ilmauksista (esim. *jostain asti ~ johonkin saakka*), joita ovat tarkastelleet erityisesti Alhoniemi (1978) ja Päiviö (2007). Terminatiiveja koskeva tutkimus ja etenkin Alhoniemen (1978) esittämä luokitusjärjestelmä ovat hyödyllisiä lähtökohtia väyläadpositioiden analyysille, sillä terminatiiviset ilmaukset kuvaavat nekin väyliä, joilla liikutaan tai joiden varrella jotakin esiintyy. Hammari (2001: 300) toteaa, että Alhoniemen väyläjaottelua voi terminatiivi-ilmausten lisäksi hyvin soveltaa myös muiden ns. kulkusuhteiden ilmausten analyysiin. Lisäksi se sopii ajattelutavaltaan hyvin yhteen kognitiivisen kielitieteen fiktiivistä liikettä koskevien analyysien kanssa. Luvussa 4 tarkastelen eri näkökulmista väyläadpositioiden prepositio- ja postpositioversioiden välisiä merkityseroja. Tarkasteltavat erot liittyvät mm. väylätyyppiin, käsitteistäjän näkökulmaan (onko se etäinen vai lähinen, staattinen vai dynaaminen), väylällä liikkuvan tai sillä sijaitsevan tarkoit-

---

position kuvaamassa relaatioissa kiintopiste on tilanteen sellainen osallistuja, johon suhteutetaan sen ensisijainen osallistuja (*muuttuja, trajectory*; ks. Langacker 1987: 217–220; Leino 1993: 80–81). Esimerkiksi ilmauksessa *maljakko kirjahyllyn päällä* adpositio *päällä* ilmaisee kahden osallistujan (maljakon ja kirjahyllyn) välisen sijaintisuhteen, jonka ilmauksessa *maljakko* konstruoi muuttujan ja *kirjahyllu* kiintopisteen.

2. Kiitän Krista Ojutkangasta, Tiina Onikki-Rantajääsköä, Minna Jaakolaa sekä kahta Virittäjän nimeä arvioitsijaa rakentavasta ja hyödyllisestä palautteesta, jota he antoivat tämän kirjoituksen aiemista versioista. Tutkimuksen rahoittaja on Viron Tiedesäätiö (Eesti Teadusfond, grant 7552).

3. Hakualue (*search domain*; ks. Langacker 1987: 286) tarkoittaa sitä (kiintopisteeseen suhteutettua) aluetta, jolla muuttuja sijaitsee. Esimerkiksi adpositio *sisällä* valitsee hakualueeksi (kolmiulotteiseksi käsitteistetyn) kiintopisteen sisäpuolen, kun taas adposition *vieressä* hakualue sijaitsee kiintopisteen ulkopuolella tarkastelunäkökulmaan nähden lateraalisesti, *yllä*-adposition hakualue taas vertikaalisesti. Väyläadpositioista vastaavia merkityksiä ilmaisevat karkeasti ottaen *läpi* ('kiintopisteen sisäpuolitse'), *ohi* ('kiintopisteen ulkopuolitse, sitä sivuten') ja *yli*.

teen luonteeseen, kiintopisteen rajattuuteen, aspektiin sekä väyläilmauksen kieliopilliseen tehtävään, joka vaihtelee verbinmäärityksen ja kehysadverbiaalin välisellä jatkumolla. Luku 5 kokoaa yhteen tarkastelun tulokset.

2 Väyläadpositiot suomen adpositiojärjestelmässä

Suomen adpositiojärjestelmää leimaa monenlainen jatkumomaisuus. Adpositiokategorian raja muihin sanaluokkiin on sumea, sillä monia adpositioiksi kieliopillistuneita substantiivitaustaisia elementtejä käytetään myös produktiivisina substantiiveina (ks. esim. Jaakola 1997; ruumiinosannimiä tästä näkökulmasta käsittelevät Ojutkangas 2001 ja Suutari 2006). Lisäksi useilla adpositioina esiintyvillä elementeillä on myös muita kieliopillisia tehtäviä: ne esiintyvät adverbeina (*Humalainen tuli uhkaavasti kohti*) tai verbiin liittyvinä partikkeleina (*Kävin paperipinon läpi*). Tällaisia funktioillaan vaihtelevia kieliopillisia elementtejä on viimeaikaisessa kielentutkimuksessa nimetty *grammeiksi* (termi on peräisin Svoroulta 1993); suomen grammien järjestelmää ja useiden adpositioiden asemaa siinä on viime aikoina tarkastellut laajasti Ojutkangas (mm. 2001, 2003, 2008).

Grammien varsinaisena adpositiokäyttönä pidetään fennistiikassa ilmauksia, joissa ne saavat joko genetiivi- tai partitiivimuotoisen täydennyksen (esim. *talon alla, kaupunkia kohti*). Adpositiokäyttöä lähelle tulevat grammien käytöt paikallissijamuotoisten seuralaisten kera (*päästä tentistä läpi, kulkea kaupunkiin päin*). Paikallissijaseuralaisen kera esiintyviä grammeja ei fennistiikassa ole yleensä pidetty adpositioina vaan adverbeina, vaikka adpositioiksi ne on tulkinut mm. Penttilä (1963: 402–3, 414, 430), ja myös *Iso suomen kielioppi* (ISK 2004: 674) katsoo adpositioiksi eräät suuntasijan kera esiintyvät ilmaukset (mm. *hintoihin nähden, juhannukselta alkaen*). Ojutkangas ja Huumo (2010) käyttävät tällaisista ilmauksista termiä *kvasiadpositio*. Paikallissijamuotoisen seuralaisen suhde grammiin on sekä semanttisesti että kieliopillisesti väljempi kuin kieliopillisessa sijassa olevan, mitä heijastaa esimerkiksi se, että paikallissijaseuralainen voi sijaita grammista erillään: *Siitä metsästä (~ *sen metsän) emme päässeet läpi*. Grünthal (2003: 70) katsoo tällaisen ilmauksen edustavan lokaalisen suhteen moninkertaista koodausta, sillä suhdetta ilmaisevat samanaikaisesti sekä NP:n oma sijapäätte että adpositio.

Suomen adpositiojärjestelmälle ominainen piirre on myös se, että yksinomaan prepositioina tai postpositioina esiintyvien elementtien lisäksi siihen kuuluu kaksikasvoisia adpositioita, jotka voivat esiintyä kummassakin tehtävässä. Vaihtelu koskee tyyppillisesti väylää tai suuntaa ilmaisevia adpositioita. Sen piiriin lukeutuvat esimerkiksi väyläadpositiot *pitkin, läpi, halki, poikki* ja *yli* sekä suuntaa ilmaisevat *kohti* ja *päin*. Vaihtelu koskee myös eräitä staattisen sijainnin ilmauksia, mm. adpositioita *lähellä* ja *keskellä*, joiden merkitystä Grünthal (2003: 80–81) kuvaa termillä *sirkumspatialinen* (*circumspatial*). Kaksikasvoiset adpositiot eivät Grünthalin mukaan ole yleensä kehittyneet substantiivien taivutusmuodoista vaan adverbeista, ja tässä ne poikkeavat historialliselta taustaltaan suomen hallitsevista adpositiityypistä eli postpositioista, joista useiden substantiivitausta on yhä läpinäkyvä.

Eräiden kaksikasvoisten adpositioiden prepositio- ja postpositioversioita erottaa toisistaan sanajärjestyksen lisäksi täydennyksen sijamerkintä. Suomessa prepositioiden täydennys on tyypillisesti partitiivissa ja postpositioiden genetiivissä, ja ero koskee toisinaan myös yhden ja saman adposition prepositio- ja postpositioversioita, esim. *keskellä kylää ~ kylän keskellä; lähellä taloa ~ talon lähellä; ympäri kaupunkia ~ kaupungin ympäri* (tällaisten minimiparien merkityseroja pohtivat mm. Jaakola 1997, Haukioja 1998 ja Lestrade 2009). Adpositioita, joiden täydennyksen sija vaihtelee, on kuitenkin vähän, sillä enemmistö kaksikasvoisista adpositioista merkitsee täydennyksen samalla sijalla sekä prepositiona että postpositiona esiintyessään: *läpi, poikki, yli ja halki* saavat genetiivitäydennyksen (*läpi kylän ~ kylän läpi, pellon halki ~ halki pellon*), *pitkin* ja suuntaa ilmaisevat *kohti* ja *päin* taas partitiivitäydennyksen (*pitkin tietä ~ tietä pitkin, kohti kaupunkia ~ kaupunkia kohti*).

Suomen adpositioiden genetiivitäydennyksen yleisenä historiallisena lähtökohtana pidetään genetiiviattribuuttia, jonka määrittämistä substantiivista adpositio (postpositio) on syntynyt kieliopillistumiskehityksen kautta. Väyläadpositiot näyttäisivät kuitenkin kehittyneen muunlaisista lähtörakenteista. Sadeniemi (1960: 12) esittää niiden täydennyksen palautuvan objektiin tai objektinsijaiseen adverbialiini (mahdollisuuden mainitsee myös Siro 1964: 45). Esimerkiksi ilmauksessa *Kulkea maantietä pitkin* esiintyvä partitiivimuoto olisi Sadeniemen mukaan alkujaan jäsentynyt samoin kuin lauseessa *Kulkea maantietä*, siis objektiksi (tai objektinsukuisiksi määritteeksi), jolloin *pitkin* olisi ollut verbiin liittyvä adverbi. Väyläadpositioiden *läpi, halki ja poikki* genetiivitäydennys taas olisi historiallisesti totaaliobjekti, jolloin lause *Hän juoksi kaupungin läpi* palautuisi tyyppiin, jota nykysuomessa edustaa lause *Olen juossut kaikki kaupungin kaupat läpi* ja jossa NP:n *kaikki kaupungin kaupat* objektin osoittaa nominatiivisija. Jaakola (1997: 143) toteaaakin, että suomen akkusatiivin ja genetiivin päätteiden historiallinen yhteen lankeaminen on saattanut sulauttaa tällaiset adverbilähtöiset postpositiot muihin, substantiivilähtöisiin, kun totaaliobjektiin ja genetiiviattribuuttiin palautuvat täydennykset ovat käyneet samannäköisiksi. Toisaalta adverbitaustaiset adpositiot ovat säilyttäneet eräitä täydennyksensä objektitaustaan viittaavia piirteitä, jotka liittyvät sijanvalintaan sekä sanajärjestyksen vaihtelevuuteen (postpositio- ja prepositiorakenteen välillä) – lienehän jo oletetussa lähtörakenteessa adverbi voinut sijaita joko objektin edellä tai sen jäljessä. Objektiselityksen puolesta puhuu sekin, että väyläadpositiot eivät yleensä hyväksy täydennykseensä possessiivisuffiksia (**hänen yllinsä ~ ohinsa*; poikkeuksena ovat pitkät prolatiivimuodot *hänen ylitseen ~ ohitse*). Tällaisen lähtörakenteen jäänteinä voi pitää myös mahdollisuutta käyttää kieltopartitiivia ja monikon nominatiivia (genetiivin asemesta) sellaisissa nykysuomen ilmauksissa kuin *Hän ei kävellyt koko kaupunkia ~ koko kaupungin läpi, Lapset juoksivat kaikki huoneet ~ kaikkien huoneiden läpi, Hyppää nuo kohdat ~ noiden kohtien yli*.

Kaksikasvoisten adpositioiden merkitystehtäviä ja erityisesti niiden prepositio- ja postpositiovarianttien eroja on kirjallisuudessa pohdittu melko paljon joskin hajanaisesti, sillä huomioinnin kohteena on yleensä ollut yksi tai korkeintaan muutama adpositio kerrallaan (esim. Sadeniemi 1960: 7–16; Jaakola 1997; Alhoniemi 1988; Leino 1993; Salmi 1994; Grünthal 2003; 2005; ISK 2004: 689–695). Usein toistuva luonnehdinta on ollut, että prepositioina nämä adpositiot saavat abstraktisemman tai arkaistisemman,

ISK:n (2004: 690) sanoin kirjallisemman tyyllisävyn kuin postpositioina. Neutraalista poikkeavan tyyllisävyn voi ajatella liittyvän prepositiokäytön sekundaarisuuteen verrattuna yleisempään ja historiallisesti alkuperäisempänä⁴ pidettyyn postpositiokäyttöön. Toisaalta adpositioiden välillä on melko suuria eroja siinä, missä määrin tyyllisävyn vaihtelua esiintyy. Lähes yksinomaan postpositioina käytettävien adpositioiden prepositiokäyttö saattaa tulla kyseeseen vain lyriikassa (*varrella virran, yllä metsän*), kun taas vapaammin vaihtelevien adpositioiden varianttien tyyliero saattaa olla pelkkä viivahde tai puuttua kokonaan (*Juoksimme yli tien ~ tien yli, Vaelsin suuren puun ohi ~ ohi suuren puun*). Ei olekaan helppoa tarkkaan määritellä, mistä kaksikasvoisten (produktiivisesti sekä prepositiona että postpositiona esiintyvien) ja periaatteessa ainoastaan postpositioina esiintyvien adpositioiden raja kulkee, sillä prepositiokäytön luonteisuus tuntuu asettavan adpositiot jatkumolle. Variantin valintaan vaikuttavat luonnollisesti myös sellaiset yleisesti sanajärjestystä määräävät seikat kuin täydennyksen rakenteellinen kompleksisuus ja sen tarkoitteen tunnettuus – tarkoitteeltaan uusi ja rakenteeltaan kompleksinen täydennys pyrkii sijaitsemaan adposition jäljessä, ja mikäli täydennys sisältää kokonaisen sivulauseen, prepositiorakenteen käyttö käy välttämättömäksi: *Hän juoksi läpi metsän, jossa linnut lauloivat ~ ?Hän juoksi metsän, jossa linnut lauloivat, läpi*.

Tyyllisävyn liittyvien erojen lisäksi eräiden kaksikasvoisten adpositioiden prepositio- ja postpositioversioiden välillä on todettu myös merkityseroja. Eroista systemaattisin liittyy ajan ilmaisemiseen, joka on tyypillisesti prepositioiden tehtävä. Osalta kaksikasvoisista väyläadpositioista temporaalinen merkitys näyttää suorastaan edellyttävän prepositiokäyttöä (esim. *tehdä töitä pitkin päivää ~ ?päivää pitkin*), toisinaan postpositiokin on mahdollinen (*Maa kävi sotia läpi keskiajan ~ keskiajan läpi*). Leino (1993: 218) mainitsee temporaaliset prepositiotapaukset *kautta aikojen, halki vuosikymmenten, pitkin vuotta ja ympäri vuoden*. Jos näitä yrittää muuntaa postpositioiksi, voi huomata melko selviä eroja adpositioiden välillä: **aikojen kautta* on outo, ja marginaalinen lienee myös (?)*vuotta pitkin* (käypä esimerkki tosin on *Kevättä pitkin hänen mielialansa vähitellen parani*). Sitä vastoin *vuosikymmenten halki ja vuoden ympäri* ovat luontevia. Tuskin minkään väyläadposition postpositioversio kuitenkaan on prepositioversiota tunnusmerkittävämpi temporaalisen merkityksen ilmaisija, ja karkea jako näyttääkin olevan sellainen, että postpositiokäyttö sopii luontevimmin spatiaalisen ja prepositiokäyttö temporaalisen merkityksen ilmaisemiseen. Ero perustuu nähdäkseni temporaalisten suhteiden abstraktisuuteen ja kehysmäisyyteen ja tätä myötä muihin pre- ja postpositiokäyttöjä erottaviin merkitysseikkoihin, joita tässä kirjoituksessani tarkastelen.

Kuten tämän kirjoituksen alussa totesin, väyläadpositioiden prepositio- ja postpositiokäyttöjen välillä on havaittu myös spatiaalisia merkityseroja, jotka liittyvät väylän rajattuuteen ja muuttujan luonteeseen. Hyvin samantyyppisiä merkityseroja on tarkastellut *keskellä-* ja *ympäri-*adpositioista Haukioja (1998), joka selittää niitä täy-

4. Edellä esitelty oletus väyläadpositioiden täydennyksen objektitaustasta erottaa ne kuitenkin tässä adpositioiden perustyyppistä, joka siis palautuu genetiiviattribuuttirakenteeseen. On avoin kysymys, tulisiko myös väylägrammien katsoa kehittyneen ensin postpositioiksi, vai onko postposition ja preposition vaihtelu ollut niissä mukana jo alusta alkaen.

dennyksen sijanvaihtelun avulla. Hän katsoo, että prepositiiona (partitiivitäydennyksen kera) nämä adpositiot esittävät kiintopisteen rajoiltaan epämääräisenä ja ainesmaisena, postpositiiona (genetiivitäydennyksen kera) pikemminkin selväräjaisena kokonaisuutena. Eron kanssa korreloi adpositiolla ilmaistun sijainnin täsmällisyys: Esimerkiksi prepositiolauseke *keskellä metsää* voi tarkoittaa sijaintia rajoiltaan epämääräisen, ainesmaiseksi käsitetyyn metsän ympäröimänä, kun taas postpositiolauseke *metsän keskellä* ilmaisee tarkemmin määrittyvää sijaintia metsäkokonaisuuden keskipisteessä. Haukioja (1998: 223) huomauttaa, että prepositio on postpositiota luontevampi silloin, kun täydennys ilmaisee luontaisesti rajaamatonta aluetta: *He asuvat keskellä maaseutua ~ ?maaseudun keskellä*. Sama ero ilmenee nähdäkseni myös temporaalisessa merkityskentässä: prepositioilmaus *keskellä lomaa* tarkoittaa suunnilleen 'loma-aikana, loman ollessa käynnissä', postpositiolauseke *loman keskellä* täsmällisemmin määrittyvää 'loma-ajan keskipistettä'.

Muista Haukiojan (1998) tarkastelemista adpositiosta vastaavia merkityseroja ilmaisee *ympäri*, joka postpositioilmauksessa *kaupungin ympäri* kuvaa kehämäisellä väylällä etenevää liikettä, prepositioilmauksessa *ympäri kaupunkia* taas hajanaista ja satunnaista liikkumista tai sijaitsemista kiintopisteen sisäpuolella (esim. *Kelloliikkeitä on ympäri kaupunkia*; eroista ks. myös Sadeniemi 1960: 12; Jaakola 1997). Haukioja (1998) ja hänen kanssaan hyvin samansisältöisen (joskin eri teoriataustasta lähtevän) analyysin esittävä Lestrade (2009) katsovat merkityseron seuraavan täydennyksen sijanvaihtelusta. Prepositiorakenteen ilmaisema epämääräisyys seuraisi näin täydennyksen partitiivisijasta ja partitiivin yleisistä tehtävistä ilmaista kvantitatiivista ja aspektuaalista rajamattomuutta, mahdollisesti myös rakenteen historiallisesta taustasta, mikäli yhdytään edellä esittelemääni Sadeniemen (1960) ajatukseen partitiiviobjektista tällaisten partitiivitäydennysten historiallisena lähtökohtana. Varovammin tähän selitysmahdollisuuteen suhtautuu Jaakola (1997: 141), joka jättää avoimeksi sen, johtuvatko mainitut merkityserot täydennyksen sijanvaihtelusta vai pikemminkin siitä, käytetäänkö adpositiota prepositiiona vai postpositiiona. Voikin todeta, että ainakaan Leinon (1993) tarkastelemien *kautta* (+GEN) ja *pitkin* (+PART) -adpositioiden täydennyksen sija ei vaihtelee, mutta silti niiden prepositio- ja postpositioversioiden välillä on hyvin samantyyppisiä merkityseroja kuin Haukiojan ja Lestraden tarkastelemilla adpositioilla. Tätä vasten näyttäisikin siltä, että hajanaisuuden ja epämääräisyyden merkitys liittyy ainakin osittain prepositiokäyttöön itseensä eikä niinkään täydennyksen sijaan.

Edellä käsittelemieni lisäksi myös *yli*-adposition on todettu toisinaan ilmaisevan erilaisia merkityksiä prepositiiona ja postpositiiona. Salmi (1994: 170–172) toteaa, että *yli* pystyy prepositiiona ilmaisemaan ainesmaisien muuttujan hajanaista esiintymistä kiintopistealueella, postpositiiona taas selkeämmin rajautuvaa väylää ja sillä etenevää liikettä. Ero näkyy mm. minimiparista *Tornista on mainio näköala yli koko kaupungin ~ Tornista on mainio näköala koko kaupungin yli*. Prepositioversiossa näköalan voi ymmärtää kattavan koko kaupungin alueen, postpositioversiossa taas väylämerkitys on vahvemmin mukana ja sen voi ymmärtää etualaistavan näköalan ulottumisen kaupungin tornista katsottuna vastakkaiselle puolelle saakka (viron *üle*-adposition vastaavia merkityksiä käsittelee Veismann 2009: 74–76). Postpositioversio pyrkii siis prepositioversiota selkeämmin ilmaisemaan väylän ja sillä etenevän liikkeen – tässä tapauksessa

aistihavaintosignaalin edustaman fiktiivisen liikkeen – ulottumista kiintopisteen tuolle puolen (suomen aistihavaintoilmausten suuntaisuudesta ks. Huumo 2005).

Muuttujaentein levittäytymisen tai väylän varrelle jakautumisen merkitystä ilmaisevat eräät muutkin Salmen tarkastelemat prepositioesimerkit: *Haapaa kasvaa yli koko Suomen, Kirkonkellojen ääni kuuluu yli pitäjän, Päivä paistaa yli seudun, Valo jakautuu tasaisesti yli huoneen, Kesällä muikkuparvet ovat hajaantuneina yli järvien*. Postpositio olisi näissä joko outo tai muuttaisi merkitystä siten, että ilmaistavaksi tulisi väylä, joka ulottuisi nimenomaan hakualueen toiselle puolelle saakka. Esimerkiksi *Kirkonkellojen ääni kuuluu pitäjän yli* voisi – torniesimerkin tapaisesti – tarkoittaa kellojen äänen kantautumista pitäjän kirkkoon nähden vastakkaiselle puolelle asti. Salmi huomauttaa, että lauseessa *Haapaa kasvaa yli koko Suomen* myös ns. partitiivisubjekti⁵ tukee hajanaisen sijaitsemisen merkitystä, sillä se esittää tarkoitteensa kvantitatiivisesti epämääräisenä aineksena. Kaikkiaan Salmen analyysistä käy ilmi, että *yli*-adposition prepositio- ja postpositioversiot eroavat toisistaan varsin samaan tapaan kuin Leinon käsittelemien *kautta*- ja *pitkin*-adpositioiden. Versioiden merkitysero ei kuitenkaan tunnu olevan yhtä jyrkkä, sillä prepositionakin *yli*-adposition voidaan ymmärtää ilmaisevan myös kanonista liikeväylää (*Hän juoksi sillan yli ~ yli sillan*; vrt. selvästi erimerkityksiin *Hän matkusti Suomen kautta ~ kautta Suomen*).

Jos väyläadpositioiden perusmerkitykseksi oletetaan liikeväylän ilmaiseminen, tällaisia muuttujan staattista sijaintia tai levittäytymistä kuvaavia käyttöjä tulee pitää merkityksenlaajentumina (ks. myös Leino 1993: 218–219). Koska väyläadpositioiden perusmerkitys on dynaaminen, niiden voi ajatella tuovan lauseeseen dynaamisen näkökulman silloinkin, kun kuvattavana on olion tai oliopaljouden staattinen sijainti. Esimerkiksi Salmen (1994) esimerkissä *Haapaa kasvaa yli koko Suomen* tarkastelunäkökulman voi ajatella liukuvan kiintopistealuetta pitkin käsitteistäjän havainnoidessa tätä vaiheittain. Tämäntyyppinen lause kertoo, että tarkastelun edetessä kiintopistealuetta pitkin tämän kuskakin osassa havaitaan jonkinlaisia olentoja, ainesta tai tapahtumista (esimerkissä 'haavan kasvamista'). Kyseisenlaiset ilmaukset kytkeytyvät siten kognitiivisessa kielitieteessä paljon huomiota saaneeseen *fiktiivisen eli subjektiivisen liikkeen*, yleisemmin *fiktiivisen dynaamisuuden* nimellä tunnettuun ilmiöön, josta tulee tarkemmin puhetta luvussa 3.

3 Tutkimuksen lähtökohdat: fiktiivinen dynaamisuus ja terminatiivi-ilmausten tutkimus

3.1 Fiktiivisen dynaamisuuden käsitteestä

Yksityiskohtaisimman analyysin fiktiivisen dynaamisuuden tyypeistä on esittänyt Talmy (2000: 99–175), joka tarkoittaa fiktiivisellä dynaamisuuudella perusmerkitykseltään muutoksellisten kielenainesten käyttöä kuvaamaan tilannetta, joka on staattinen ja jossa siis ei tapahdu muutosta. Tunnetuin ja kirjallisuudessa laajimmin käsitelty fik-

5. Elementin subjekti⁵ on kiistanalaista; tuore kokonaisuusongelmasta on Helasvuo ja Huumo (2010).

tiivisen dynaamisuuden tyyppi on ns. fiktiivinen liike, jossa tavallisesti pitkänomaisen olion sijaintia ilmaistaan liikeverbillä (*Tie menee Helsingistä Turkuun*). Fiktiivinen liike tunnetaan myös *subjektiivisen liikkeen* (Langacker 1987; 1991a; 1991b) ja *virtuaalisen liikkeen* (Langacker 1999, 2008) nimillä, ja sen katsotaan perustuvan tilanteen dynaamiseen käsitteistykseen, jossa puhuja konstruoi staattisen tilanteen dynaamisesta näkökulmasta, valitsemassaan suunnassa etenevän tarkastelun avulla. Talmy korostaa, että ihmisellä on vahva kognitiivinen taipumus dynaamiseen käsitteistykseen, ja Talmy'n ja Langackerin analyysit sisältävätkin varsin rohkeita oletuksia kielellisten ilmausten prosessoinnista.⁶

Suomen kaksikasvoisten väyläadpositioiden näkökulmasta kiinnostavin Talmy'n tarkastelema fiktiivisen liikkeen tyyppi on sellainen, jossa lokaliteetin ja sen sisältönä olevan oliopaljouden suhdetta ilmaistaan väylämäisesti, käsitteistäjän valitsemassa tarkastelusuunnassa. Talmy (2000: 71) tarkastelee esimerkkiparia *There are some houses in the valley ~ There is a house every now and then through the valley*. Hänen mukaansa ensimmäinen lause esittää staattisen sijaintitilanteen holistisesti ja kertaluonteisesti globaalista perspektiivistä, jälkimmäiseen taas liittyy ns. skannaus (*scanning*) eli huomion fokuksen liu'uttaminen havainnoitavaa aluetta pitkin ja tähän liittyvä tilanteen tarkastelu lokaalisesta perspektiivistä. Kanonisesta fiktiivisen liikkeen tyyppistä tällainen ilmaus eroaa sikäli, ettei siinä käytetä liikeverbiä vaan staattista sijaintia kuvaavaa *olla*-verbiä. Dynaamisen merkityksen lauseeseen tuo väyläprepositio *through*, ja sitä tukevat ajanilmaus *every now and then* sekä lausekkeen *a house* indefiniittisyys ja yksikkömuoto. Tilanteessa siis taloja ”huomaillaan” yksi kerrallaan, kun tarkastelijan huomion fokus etenee laaksossa. Samalla se ajallinen toistuvuus, jota ilmaus *every now and then* kuvaa, liittyy nimenomaan käsitteistykseen eikä verbin ilmaisemaan sijaintisuhteeseen. Lausehan ei tarkoita, että laaksossa olisi silloin tällöin taloja, jotka aina välillä katoaisivat jonnekin, vaan sitä, että käsitteistäjän huomion fokuksen edetessä laaksoa pitkin taloja havaitaan silloin tällöin.

Talmy'n esimerkki sisältää enemmän *subjektiivisuuden* piirteitä kuin kanoninen, yhden pitkänomaisen olion sijaintia kuvaava fiktiivisen liikkeen ilmaus. Subjektiivisuudella tarkoitetaan kognitiivisessa kielitieteessä implisiittiseksi jäävän käsitteistäjän ja hänen näkökulmansa tuomista mukaan tilanteeseen (ks. esim. Langacker 1987: 128–132). Kanonisessa fiktiivisen liikkeen ilmaustyyppissä (josta väyläadposition sisältävä esimerkki on *Rautatie kulkee laakson läpi*) subjektiivista käsitteistystä edustavat väylän valittu suuntaisuus sekä väylällä etenevä fiktiivinen liike. Itse väylän sijainnin konstruointi perustuu kuitenkin tilanteen käsitesisältöön, nimittäin muuttujana toimivan tarkoitteen sijaintiin: esimerkissä tarkasteluväylä sijaitsee siellä missä rautatiekin. Talmy'n taloesimerkissä taas väylä konstruoidaan vielä astetta subjektiivisemmin, sillä laaksossa hajallaan sijaitsevat talot eivät muodosta kokonaisuutta, jonka sijaintia väylä seurailisi. Näin ollen väylän konstruointi on subjektiivista myös sijainnin osalta,

---

6. Näitä oletuksia on kokeellisesti testannut Matlock (esim. 2004; 2006), joka osoittaa fiktiivisen liikkeen ilmausten aiheuttavan englannin puhujissa mentaalista liikkeen simuloitua. Suomeksi yhteenvedon Talmy'n fiktiivisen liikkeen tyypittelystä on esittänyt Karsikas (2004), joka tarkastelee erilaisten fiktiivisen liikkeen ilmausten esiintymistä suomenkielisessä kaunokirjallisessa aineistossa.

ja väylän voi ajatella toimivan tarkastelun *alkupisteenä* (*starting point*) eli näkökulman avaajana (ks. Langacker 1991a: 293) – lause on rakenteeltaan eksistentiaalinen ja esittää kuvauksen laaksosta, jonka sisältönä ovat talot esitellään uutena tietona. Suomessa vastaavaa merkitystä voitaisiin ilmaista eksistentiaalisella lauseella *Läpi laakson on siellä täällä taloja*. Suomen eksistentiaalilauseen tyypillinen tehtävä onkin ilmaista sijaintisuhdetta, jossa alkupisteeksi valikoituu lokaliteetti (eksistentiaalilauseen alkupisteen valintaa käsittelee Huumo 1997; 2003).

3.2 Fennistinen terminatiivitutkimus ja sen suhde fiktiiviseen dynaamisuuteen

Fennistiikassa fiktiivistä dynaamisuutta edustavia ilmauksia on käsitelty ja luokiteltu jo Alhoniemi (1978) tutkimuksessaan suomen kielen *terminatiiveista* eli erilaisien tilanteiden alku- tai loppurajoja kuvaavista paikallissijailmauksista. Alhoniemi esittää terminatiivisten ilmausten ryhmittelyyn, joka noudattelee osaksi aidon ja fiktiivisen liikkeen rajalinjoja. Ryhmittelyssä terminatiiviset ilmaukset jaetaan pääluokkiin sen mukaan, millaiseen ulottuvuuteen ne suhteuttavat lauseytimen kuvaaman tilanteen. Näin erottuvat spatiaaliset, temporaaliset ja kvalitatiiviset terminatiivi-ilmaukset. Kunkin pääluokan sisällä Alhoniemi erottaa alaryhmiä, jotka perustuvat siihen, mitä terminatiivi-ilmauksen kuvaamalla väylällä esiintyy.

Koska terminatiivi-ilmaukset ovat merkitykseltään dynaamisia, on luontevaa valita kategorian perustapaukseksi ilmaustyyppi, jossa väylällä liikkuu tilanteen osallistuja ja jossa väylän konstruointi perustuu tähän liikkeeseen. Tällaisessa tehtävässä esiintyviä ero- ja tulosijaisia ilmauksia Alhoniemi kutsuu *siirtymän terminatiiveiksi*; spatiaaliselle merkitysalueelle sijoittuva esimerkki on *Poika juoksi kotoa asemalle asti*. Siirtymän terminatiivien lisäksi Alhoniemi erottaa muita terminatiivityyppejä, joissa esiintyy eri määrin fiktiivisen liikkeen piirteitä. Kanonisia fiktiivisen liikkeen ilmauksia (esim. *Tie menee Helsingistä Turkuun*) lähimmäs tulee tyyppi, jota Alhoniemi nimittää *sijainnin terminatiiveiksi* ja jossa kuvataan yhden, tavallisesti pitkänomaisen olion ulottuvuutta. Spatiaalinen esimerkki on *Niitty ulottuu metsän reunasta järven rantaan*. Alhoniemen sijainnin terminatiiveja edustavissa esimerkeissä on tyypillisesti verbejä, jotka kuvaavat 'alkamista', 'loppumista' tai erityyppistä 'ulottumista'. Lähimmäs kanonista fiktiivisen liikkeen ilmausta tulee esimerkki *Talosta johtaa ~ vie kärrytie metsäniitylle*. Sellaisia liikeverbillisiä tapauksia kuin *Tie menee Helsingistä Turkuun* Alhoniemi ei käsittele, mutta mitä ilmeisimmin nämäkin luokittuisivat hänen kuvauksessaan sijainnin terminatiiveihin (sellaisina niitä pitää myös Päiviö 2007: 76).

Kolmas Alhoniemen käsittelemä terminatiivityyppi on nimeltään *esiintymisen terminatiivit*. Tähän tyyppiin lukeutuvat ilmaukset muistuttavat merkitykseltään Talmyn (2000: 71) edellä mainittua esimerkkiä *There is a house every now and then through the valley*. Tyypissä väylällä sijaitsee olioiden tai aineksen muodostama epämääräinen paljous, jota suomessa voidaan usein luontevimmin ilmaista partitiivilla; Alhoniemi antaa mm. esimerkin *Sääskiä oli suolta järven rantaan*. Neljännen terminatiivityypin nimenä on *etäisyyden terminatiivit* (esim. *Tästä paikasta on kaksi kilometriä etulinjaan*), ja siinä väylä konstruoidaan päätepisteidensä välisen etäisyyden ulottumaksi. Viidennen, melko heterogeenisen ryhmän Alhoniemi nimeää *tilan, tapahtumisen ja toimim-*

nan terminatiiveiksi (käytän lyhennettä TTT). Tähän ryhmään luokitelluissa esimerkeissä on kysymys väylän varrella esiintyvistä toiminnasta, tilasta, ominaisuudesta tai muutoksesta (esim. *Lohia saa pyytää erillismaksutta tästä Kelovaaraan saakka; Puita kaatui mäen harjalta alkaen rinteeseen puoliväliin asti*). Tyyppiin lukeutuville ilmauksille on yhteistä se, ettei väylällä liikuta, vaan kuvattava tilanne osallistujineen esiintyy väylän varrella jakautuneena. Ryhmän esimerkit muistuttavat esiintymisen terminatiiveja, mutta erona on se, että TTT-ryhmässä väylän varrella jakautuneet oliot tai aines eivät pelkästään sijaitse siellä vaan osallistuvat samalla johonkin tilanteeseen tai tulevat luonnehdituiksi jonkinlaisiksi. Tällaisen terminatiivi-ilmauksen yhteyteen sopii siten myös kopulalause (*Lumipeite on 30 cm vahvaa läänin etelärajalta pohjoisrajalle*).

Kuten voi huomata, Alhoniemen esittämä terminatiivi-ilmausten jaottelu perustuu paljolti siihen, ilmaiseeko lause väylällä etenevää aitoa liikettä vai konstruoidaanko staattinen tilanne fiktiivisenä liikkeenä. Toinen keskeinen tekijä on se, toimiiko muutujana yksittäinen tarkoite vai onko kysymys aineksen tai oliopaljouden staattisesta sijaitsemisesta väylän varrella. Alhoniemen päähuomio on terminatiivisuudessa eli rajojen ilmaisemisessa, mutta kuten edellä olevasta katsauksesta voi huomata, hän esittää samalla varsin yksityiskohtaisen fiktiivisen liikkeen ilmausten tyypittelyn.

Päiviö (2007) korostaa terminatiivipartikkeleja *asti* ja *saakka* käsittelevässä tutkimuksessaan, että pelkät paikallissijamuodot eivät useinkaan riitä ilmaisemaan yksiselitteisesti terminatiivisuutta, vaan tulkinnan synnyttämiseksi niiden rinnalla on käytettävä terminatiivisia partikkeleita. Ilman näitä partikkeleita terminatiivinen tulkinta syntyy Päiviön mukaan helpoiten silloin, kun sekä liikeväylän alkupää että loppupää on spesioitu: *Hän pyöräili ~ työnsi kärryjä Turusta Raisioon (asti)*. Sitä vastoin lauseessa, jossa on vain yksittäinen muutossijainen adverbiaali, terminatiivinen tulkinta usein edellyttää partikkelien käyttöä. Esimerkiksi lauseissa *Hirvi juoksi metsästä (asti)* ja *Lapsi hiihti metsään (asti)* pelkän paikallissija-adverbiaalini voi ymmärtää Talmyn (2000: 257–309) termein *ikkunoivan*⁷ huomion puhtaasti liikeväylän alku- tai loppupäähän ja siihen hetkeen, jolloin liikkuja poistuu lokaliteetista tai saapuu sinne. Mahdollinen laajempi liikeväylä jää tällöin taka-alalle. Terminatiivisen partikkelin sisältävinä lauseet taas ilmaisevat nimenomaan liikkeen rajaa ('kuinka kaukaa/kauas') ja ikkunoivat samalla koko liikeväylän ja tekevät ilmauksesta terminatiivisen. (Päiviö 2007: 63.)

Terminatiivisten partikkelien välttämättömyys terminatiivisen tulkinnan synnyttäjinä korostuu erityisesti muissa kuin siirtymää ilmaisevissa terminatiivityypeissä. Esimerkiksi esiintymisen terminatiivisuutta ilmaisevaksi ajateltu *Sääskiä oli järven rantaan (asti)* olisi outo ilman partikkelia *asti*. Kiintoisaa on, että terminatiivinen partikkeli vaikuttaa toisinaan lähes välttämättömältä myös silloin, kun lause ilmaisee siirtymää mutta verbinä on muu kuin liikeverbi. Esimerkiksi *Hän luki kirjaa Tampereelle (asti)* on luontevampi terminatiivisen tulkinnan varmistavan *asti*-partikkelin kera. Sitä vastoin sijainnin terminatiivit eli yhden entiteetin spatiaalista ulottuvuutta kuvaavat kanoniset fiktiiv-

7. Ikkunoinnilla Talmy tarkoittaa yleisesti ottaen sitä, millaisia tilanteen komponentteja lauseella kielennetään ja millaisia ei. Spatiaaliselle merkitysalueelle sijoittuvana esimerkkinä Talmy tarkastelee moniosaisia reitin ilmauksia (esim. *Hän kiiruhti työpaikaltaan kaupan kautta kotiin*), jotka muodostuvat lähtökohtaa, väylää ja kohdetta kuvaavista adverbiaaleista. Puhuja voi tarpeidensa mukaan vaihdella tilanteen ikkunointia jättämällä joitain kokonaisväylän osia kielentämättä.

visen liikkeen ilmaukset voivat siirtymän terminatiivien tapaan saada terminatiivisen tulkinnan myös paljaan tulosijailmauksen kera: *Tie menee ~ ulottuu ~ jatkuu Tampereelle*. Tämä ominaisuus näyttää yhdistävän sijainnin terminatiivit siirtymän terminatiiveihin ja erottavan samalla molemmat tyypit esiintymisen terminatiiveista.

Kokoavasti voi todeta, että etenkin sellaisten suuntaisten lokatiivi-ilmausten yhteydessä, joissa huomioikkunassa ei ole koko väylä vaan ainoastaan sen loppupiste, terminatiivinen partikkeli vaikuttaa tulkintaan monella tavoin. Kuten Päiviö (2007) korostaa, paljas tulosijailmaus kiinnittää usein huomion pelkkään väylän loppupisteen saavuttamiseen ja jättää taka-alalle tilanteen jatkumoluonteeseen. Terminatiivisen partikkelin kera esiintyvä tulosijailmaus taas ikkunoi paitsi väylän loppupisteen myös väylän itsensä – sen kanssa yhteen sopivat merkitykset, joissa käsitteistäjän näkökulma etenee väylää pitkin vaiheittain niin, että näköpiirissä on kerrallaan vain osa väyläkokoaisuudesta. Voi huomata, että tällaiset merkityserot korreloivat osin niiden väyläadpositioiden prepositio- ja postpositioversioiden merkityserojen kanssa, joita käsitteletin lyhyesti luvussa 2 ja joihin seuraavaksi palaan.

4 Väyläadpositioiden prepositio- ja postpositioversioiden merkityserot

4.1 Väyläadpositioiden perusmerkitys ja keskinäiset merkityserot

Tarkastelen tässä luvussa suomen väyläadpositioiden prepositio- ja postpositioversioiden merkityseroja apunani Talmyn (2000) fiktiivisen liikkeen analyysi sekä Alhoniemen (1978) esittämä terminatiivi-ilmausten luokittelu. Lähtökohtanani on se aiemmassa tutkimuksessa yksittäisten adpositioiden osalta esille noussut havainto, että prepositiona esiintyvä väyläadpositio sallii väylän subjektiivisemmän ja väljemmin lauseytimeen kytkeytyvän konstruoinnin kuin postpositiona esiintyvä. Preposition luontevinta käyttöympäristöä ovat ilmaukset, joissa väylän konstruointi heijastaa käsitteistäjän subjektiivista tarkastelutapaa, staattisen tarkoitetilanteen dynaamista käsitteistystä eli skannausta. Postpositiona käytetty väyläadpositio taas sopii parhaiten ilmaisemaan merkityksiä, joissa väylä käsitteistetään holistisesti ja kertaluonteisesti, Talmyn (2000) termein *synoptista* tarkastelutapaa hyödyntäen. Postpositiot ovat prepositioita luontevampia etenkin kuvattaessa tilanteita, joissa esiintyy aito liike ja joko muuttujan siirtyminen hakualueen puolelta toiselle (mikäli väylä on perfektiivinen, esim. *läpi, yli, ohi*), tai muuttujan eteneminen päistään rajaamatonta hakualuetta pitkin (mikäli väylä on imperfektiivinen, esim. *pitkin, myöten*).

Tarkastelen väyläadpositioita useasta eri näkökulmasta nostaen kulloinkin esille prepositio- ja postpositioversioiden merkityserot. Tarkasteluni kohdistuu ensisijaisesti spatiaalisiin merkityksiin, mutta tarkastelun lopussa (luku 4.5) tarkastelen lyhyesti myös adpositioiden temporaalisia ja abstrakteja merkityksiä. Pysin osoittamaan, että spatiaalisten merkityserojen perusteella voidaan selittää myös, miksi monet väyläadpositiot ilmaisevat temporaalista merkitystä luontevammin prepositioina kuin postpositioina. Vaikka käsitteletin väyläadpositioita ryhmänä, jonka kaikkia jäseniä esitetty

analyysi periaatteessa koskee, on pidettävä mielessä, että adpositioiden välillä on myös eroja siinä, miten laaja-alaisesti niitä voidaan käyttää muuhun kuin aitoon liikkeeseen perustuvien väyläkäsitteistysten ilmaisemiseen. Näitä eroja kommentoin artikkelini eri vaiheissa, mutta adpositioiden systemaattiseen keskinäiseen vertailuun en ryhdy.

Kaksikasvoisia väyläadpositioita ovat ainakin *läpi*, *poikki*, *halki*, *yli*, *kautta* ja *pitkin*; niiden lisäksi kehämäistä väylää ilmaisee *ympäri* (kategoriasta ks. myös Jaakola 1997: 139; 2004: 182–183). Väyläadpositio *myöten* esiintyy vain postpositiona, joten tässä tarkasteltava vaihtelu ei koske sitä. Merkitykseltään lähellä väyläadpositioita ovat suuntaa ilmaisevat *kohti* ja *päin*, mutta koska niiden kuvaamaan relaatioon ei sisälly liikkumista kiintopisteen sisäpuolella, tarkasteltavat näkökulmaerot eivät koske niitä.

Perustehtävässään väyläadpositiot kuvaavat tiettyyn kiintopisteeseen suhteutuvaa, alku- ja loppupäästään avointa väylää, jolla jokin olio liikkuu. Koska väylä ei pääty adposition kiintopisteeseen eikä ala sieltä vaan joko läpäisee sen tai sivuaa sitä, väyläadpositiot jättävät liikkeen *kokonaisväylän* aina avoimeksi. Esimerkiksi lause *Juoksin pellon poikki* ei spesifioi juoksuliikkeen alku- eikä loppurajaa vaan suhteuttaa liikkeen laajemman kokonaisväylän varrella sijaitsevaan kiintopisteeseen (peltoon). Kokonaisväylän alkua ja loppua voidaan ilmaista lähdeettä tai päämäärää kuvaavilla (ero- tai tulosijaisilla) adverbiaaleilla. Näiden ja väyläilmausten esiintyminen ja valinta lauseessa heijastelee sitä, miten puhuja haluaa ikkunoida kuvaamansa tilanteen. Kokonaisväylä on siten väyläadpositioiden merkityksessä taustalla mukana, mutta väyläadpositioiden varsinainen tehtävä on ilmaista niiden omaan kiintopisteeseen suhteutuva kokonaisväylän osa, jota kutsun nimellä *kiintopisteväylä*. Kognitiivisen kieliopin termein voi sanoa, että väyläadpositiot osoittavat kiintopisteväylän, joka samalla toimii niiden predikaation *hahmona* kokonaisväylän jäädessä *taustaksi* (suomenkielisistä termeistä ks. Leino 1993: 74–78).

Kokonaisväylän tavoin myös kiintopisteväylä voidaan hahmottaa joko rajatuksi tai rajaamattomaksi. Tulkintaan vaikuttavat kiintopisteen oma luonne ja käytetyn väyläadposition merkitys. Enemmistö väyläadpositioista ilmaisee tavallisesti rajattua kiintopisteväylää (*juosta pellon poikki* ~ *halki* ~ *läpi* ~ *yli*), ainakin adpositio *pitkin* taas rajaamatonta kiintopisteväylää (*juosta peltoa pitkin*). Koska mainitut rajattua kiintopisteväylää ilmaisevat adpositiot saavat aina genetiivitäydennyksen ja rajaamatonta kiintopisteväylää ilmaiseva *pitkin* partitiivitäydennyksen, voi huomata, että ainakin tässä suhteessa ne noudattavat Haukiojan (1998) esittämää periaatetta, jonka mukaan partitiivitäydennys liittyy kiintopisteen rajaamattomuuden ja genetiivi sen rajattuuden ilmaisemiseen. Kun kiintopisteväylä ja samalla adposition kuvaaman relaation hakualue edustavat rajattua tyyppiä, tilanne on luonteeltaan teellinen ja täyttyy (kiintopisteväylän osalta) silloin, kun liikkuja on läpäissyt hakualueen (esim. *Juoksin pellon poikki*; *Lintu lensi talon yli*). Jos taas kiintopisteväylä ja hakualue ovat rajaamattomia, kiintopisteväylä sijoittuu hakualueen sisäpuolelle (*Juoksin tietä pitkin*).

Seuraava asetelma kuvaa kokonaisväylän ja kiintopisteväylän mahdollisia yhdistelmiä rajattuuden näkökulmasta:

Rajattu kokonaisväylä

+ rajattu kiintopisteväylä: *Hän juoksi kotoa kouluun kaupan ohi.*

+ rajaamaton kiintopisteväylä: *Hän juoksi kotoa kouluun metsäpolkua pitkin.*

Rajaamaton kokonaisväylä

+ rajattu kiintopisteväylä: *Hän juoksi kylän läpi etelästä pohjoiseen päin.*

+ rajaamaton kiintopisteväylä: *Hän juoksi polkua pitkin etelästä pohjoiseen päin.*

Se, että tietyt väyläadpositiot ilmaisevat perustapauksessa rajattua ja toiset rajaamatonta kiintopisteväylää, on yleissääntö, josta voidaan poiketa. Väyläilmausten kiintopisteiden rajattuuutta koskeviin tulkintoihin nimittäin vaikuttaa myös kiintopisteilmausten oma merkitys. Englannin osalta asiaa tarkastelee Zwarts (2005), joka korostaa, että väyläilmauksen rajattuuutta koskeva tulkinta riippuu siitä, hahmottuuko kiintopiste rajatuksi kokonaisuudeksi vai rajoiltaan epämääräiseksi. Myös sellainen adpositio, joka tavallisesti kuvaa rajattua kiintopisteväylää, voi saada rajaamattoman tulkinnan silloin, kun kiintopiste on omalta luonteeltaan rajaamaton. Esimerkiksi lauseessa *Luotain jatkaa ikuista matkaansa läpi avaruuden* adpositio *läpi* ei pysty ilmaisemaan rajattua kiintopisteväylää sen vuoksi, että kiintopiste (avaruus) on vailla rajoja, jotka muuttuja voisi ylittää. Vastaavasti adpositio *pitkin*, joka perustapauksessa ilmaisee päästään rajaamatonta kiintopisteväylää, voi saada rajatun kiintopisteväylän tulkinnan silloin, kun kiintopiste on ominaisluonteeltaan rajattu ja konteksti implikoi sen loppuun saavuttamisen. Esimerkiksi lauseessa *Kiipesin tikkaita pitkin katolle* adposition ilmaiseman relaation kiintopisteenä on ulottuvuudeltaan rajallinen entiteetti (tikkaat), ja määränpäästä ilmaiseva *katolle* kuvaa paikkaa, johon liikkuja saapuu edettyään kiintopisteväylän loppuun asti. Huomattakoon myös rajattuuutta ilmaiseman totaaliobjektin käyttömahdollisuus lähimerkityksisessä transitiivilauseessa *Kiipesin tikkaita ~ tikkaat katolle*.

Aspektuaalisten seikkojen lisäksi väyläadpositioilla on muitakin merkityseroja, jotka asettavat ne erilaisiin oppositiosuhteisiin keskenään. Esimerkiksi *kautta* eroaa muista väyläadpositioista siinä, että sen merkitykseen kuuluu väylän ilmaisemisen lisäksi tavallisesti implikaatio siitä, että väylä on valittu usean vaihtoehdon joukosta (ks. Seppälä 2010): *Kuljin metsän kautta* implikoi – toisin kuin vaikkapa *Kuljin metsän läpi* – muiden mahdollisten reittivaihtoehtojen olemassaoloa. Adpositiot *läpi*, *poikki*, *halki*, *ohi* ja *yli* taas ovat perusmerkitykseltään sikäli lähellä toisiaan, että ne kaikki kuvaavat rajattua kiintopisteväylää. Niiden erot liittyvät lähinnä siihen, hahmottuuko kiintopiste kaksi- vai kolmiulotteiseksi ja sijaitseeko hakualue kiintopisteen sisäpuolella (tällaista käsitteistystä suosivat *läpi* ja *halki*) vai ulkopuolella (*yli*, *ohi*; väyläadpositioiden hakualueista ks. Jaakola 2004: 182–183). Selkeimmin kiintopisteen ulkopuolista hakualuetta ilmaisee *ohi*, kun taas *yli* sallii tulkinnan, jossa muuttujan ja kiintopisteen välillä on kontakti (*Kävelin pellon yli*). Tällöinkin sitä erottaa *läpi*- ja *halki*-adpositioista kiintopisteen hahmotus kaksiulotteiseksi pinnaksi (vs. kolmiulotteiseksi säiliöksi). Ero muistuttaa näin ollen osin sisä- ja ulkopaikallissijojen peruseroa (tästä ks. Alhoniemi 1979).

4.2 Väylätyypit, prepositiot ja postpositiot

Se, missä määrin eri väyläadpositioiden prepositio- ja postpositioversiot ovat erikoistuneet ilmaisemaan eri merkityksiä, vaihtelee adpositioittain. Kuten Leino (1993: 218) on todennut, vahvimmin eriytyneitä ovat *pitkin* ja *kautta*, jotka kykenevät ilmaisemaan tyyppillistä liikeväylää lähinnä postpositioidena (*Hän matkusti Suomen kautta ~ historiallista postireittiä pitkin*). Alhoniemen (1978) terminologiaa noudatellen tällaista väylätyyppiä voi nimittää *siirtymäväyläksi*, sillä siinä väylän konstruointi perustuu muuttujan liikerataan. Prepositioidena *pitkin* ja *kautta* sopivat parhaiten ilmaisemaan Alhoniemen esiintymisen terminatiivien tapaista merkitystä, jossa väylän varrella sijaitsee olioita tai ainesta (*Perunoita oli pitkin tietä; Omenapuita kasvaa kautta Etelä-Suomen*). Tällainen väyläilmaus ei ole terminatiivinen, sillä se ei ilmaise alku- tai loppurajaa, mutta siinä väylän konstruointi perustuu samoihin seikkoihin kuin esiintymisen terminatiiveissa. Alhoniemen terminologiaa mukaillen tyyppiä voikin kutsua *esiintymisväyläksi*. Postpositioidena *pitkin* ja *kautta* eivät ilmaise esiintymisväylää, sillä sentapaiset ilmaukset kuin **Perunoita oli tietä pitkin* ja **Omenapuita kasvaa Etelä-Suomen kautta* lienevät mahdottomia.

Esiintymisväylän lisäksi *pitkin* ja *kautta* sopivat prepositioidena hyvin ilmaisemaan myös sentyyppistä väylää, joka konstruointinsa kannalta muistuttaa Alhoniemen erottamia tilan, tapahtumisen ja toiminnan terminatiiveja, esim. *Lumipeite on vahvaa kautta Keski-Suomen* (vrt. *?Keski-Suomen kautta*); *Myrsky kaatoi puita pitkin rannikkoa* (~ *?rannikkoa pitkin*). Koska tila, tapahtuminen ja toiminta ovat verbin avulla ilmaistavia suhteita ja siten kognitiivisen kieliopin termein *prosesseja* (ks. esim. Langacker 1987; 1991a), nimitän tällaista väylätyyppiä lyhyemmin *prosessiväyläksi*. Prosessiväylän varrella joko tapahtuu jotakin tai väylän täyttää tarkoite, jota luonnehditaan jonkinlaiseksi. Väylää ei konstruoida tilanteen osallistujan liikkeen perusteella. Esiintymisväylästä prosessiväylän erottavat samat tekijät, joihin perustuu Alhoniemen tekemä ero esiintymisen terminatiivien ja TTT-tyypin välillä. Molemmissa väylän varrella sijaitsee tavallisesti jonkinlainen oliopaljous tai aines, mutta esiintymisväyläilmaus kiinnittää päähuomion tarkoitteen olemassaolon ilmaisemiseen, prosessiväyläilmaus taas nostaa esille tietyn relaation, johon tarkoite osallistuu. Ero on kuitenkin jatkumoluonteinen ja riippuu paljolti verbin semantiikasta: merkitykseltään pelkistetty verbi (ääritapauksena skemaattinen *olla*) aiheuttaa esiintymisväylän, rikkaampaa leksikaalista sisältöä kuten liikkeen tapaa ilmaiseva verbi tai esimerkiksi kopulaverbin ja predikatiivin yhdistelmä taas prosessiväylän tulkinnan. Alhoniemen muita terminatiivityyppisiä vastaavia väyläilmauksia nimitän *sijaintiväyläksi* (rinnastuu sijainnin terminatiiveihin; esim. *Polku kiemurtelee metsän läpi*) ja *etäisyysväyläksi* (rinnastuu etäisyyden terminatiiveihin; esim. *Metsän läpi on kaksi kilometriä*).

Pitkin- ja *kautta*-adpositioiden prepositio- ja postpositioversioiden välinen merkitysero on niin selvä, että prepositioversio synnyttää joskus hajanaisuuden ja epämääräisyyden merkityksen silloinkin, kun ilmaistavana on aito liike. Postpositio taas esittää liikkeen väylää seurailevaksi ja tiettyyn määränpäähän suuntautuvaksi. Minimipari on esimerkiksi *Koirat juoksivat peltoa pitkin* (jonnekin) ~ *pitkin peltoa* (sinne tänne). Muiden väyläadpositioiden prepositio- ja postpositioversioiden välinen ero ei ole näin

vahva, sillä prepositionakin ne pystyvät luontevasti ilmaisemaan siirtymäväylää (*Jänis juoksi halki metsän, yli sillan ja läpi tiheän ryteikön*). Muuntyyppisten väylien ilmaisemisessa erot preposition ja postposition välillä ovat silti niilläkin varsin selvät: Esiintymis- ja prosessiväyliä ne ilmaisevat luontevimmin prepositioina, kun taas postpositiot olisivat tällaisessa tehtävässä outoja tai mahdottomia, esim. *Omenapuita kasvaa läpi Etelä-Suomen* (~ ?*Etelä-Suomen läpi*); *Sateita esiintyy yli Euroopan* (~ ?*Euroopan yli*); *Lunta on yli metrin verran halki Keski-Suomen* (~ ?*Keski-Suomen halki*).

Siirtymäväyliä ja esiintymisväyliä välimaastoon sijoittuu kanonisia fiktiivisen liikkeen ilmauksia muistuttava sijaintiväylä, joka väyläadpositioiden näkökulmasta tuntuu toimivan siirtymäväyläilmausten tapaisesti. Sitä ilmaisemaan nimittäin sopii useimmista väyläadpositioista yhtä hyvin prepositio- kuin postpositioversio, esim. *Tie jatkuu ~ kiemurtelee metsän läpi ~ läpi metsän*; *Vuorijono ulottuu Keski-Euroopan läpi ~ läpi Keski-Euroopan*; *Rautatie kulkee suon yli ~ yli suon*. Vaikka sijaintiväyläilmaukset kuvaavatkin esiintymisväyläilmausten tapaan olion staattista sijaintia, ne eivät kuitenkaan vieroksu postpositioita. Asia on pikemminkin päinvastoin, sillä kaksi funktioillaan selkeimmin eriytynyttä väyläadpositiota, *pitkin* ja *kautta*, tuntuvat sijaintiväylän ilmauksissa suosivan postpositioversioita samaan tapaan kuin siirtymäväyläilmauksisakin, esim. *Rautatie kulkee suon kautta ~ ?kautta suon*. Tämä seikka kytkee sijaintiväylän (kanonisen fiktiivisen liikkeen) ilmaukset yhteen siirtymäväylän (aidon liikkeen) ilmausten kanssa ja erottaa mainitut kaksi tyyppiä esiintymis- ja prosessiväylistä.

Edellä sanotusta voi karkeasti yleistämällä tehdä sellaisen päätelmän, että postpositio on ensisijainen keino ilmaista siirtymä- tai sijaintiväylää, prepositio esiintymis- tai prosessiväylää. Vaikuttaa lisäksi siltä, että nimenomaan verbin merkitys on tässä keskeinen, sillä sijaintiväyläilmaukset muistuttavat siirtymäväyläilmauksia juuri verbinvalinnaltaan: niidenkin verbi ilmaisee yleensä liikettä. Vaikka sijaintiväyläilmausten kuvaama liike onkin fiktiivistä, liikeverbin läsnäolo näyttää riittävän mahdollistamaan postposition käytön. Verbin merkityksen keskeisyyttä korostaa sekin, että postpositio ei useinkaan sovi edes siirtymäväylän ilmaukseksi silloin, kun verbi kuvaa muuta seikkaa kuin liikettä. Esimerkiksi lauseet *Junassa luin kirjaa läpi Keski-Suomen* (~ ?*Keski-Suomen läpi*) ja *Rekan moottori reistaili halki Etelä-Suomen* (~ ?*Etelä-Suomen halki*) ovat luontevampia prepositiollisina vaikka kuvaavatkin aitoa liikettä. Tällaiset lauseet voi nähdä hybriditapauksina, joissa yhdistyy piirteitä siirtymäväylän ja prosessiväylän tyypeistä: vaikka niissä kuvataan aitoa liikettä, sitä ei ilmaista verbillä, vaan verbi kuvaa muuta, väylällä liikuttaessa esiintyvää toimintaa. Tämä tuo hybridityyppiin prosessiväylän piirteitä, mutta erona on se, että hybridityypin ilmaisema prosessi ei ilmene samanaikaisesti koko väylän varrella sillä tavoin kuin varsinaisissa prosessiväyläilmauksissa (*Lunta sataa kautta Pohjois-Suomen*). Itse väylän konstruointi ei hybridityypissä myöskään ole subjektiivista vaan perustuu muuttujan eli kirjaa lukevan henkilön ja rekan moottorin aitoon liikkeeseen ja sen seuraamiseen.

Hybridityypin mainitut piirteet saattavat heijastella myös sitä, että postpositiona esiintyvä väyläadpositio korostaa liikettä ja muuttujan siirtymistä hakualueen päästä päähän, kun taas prepositioversio tarkastelee väylää vaiheittain ja jättää muuttujan siirtymän merkityksen taka-alalle. Hybridityypissä väyläilmaus nimittäin toimii kehysmäisessä funktiossa samaan tapaan kuin vastaavat terminatiiviset ilmaukset, esim.

Luin kirjaa Tampereelle asti (verbin ja väylän suhteesta terminatiivien osalta ks. myös Päiviö 2007: 61–67). Hybridityyppi näyttää myös erottavan väyläadpositioita toisistaan, sillä ainakin *yli* näyttää jossain määrin vieroksuvan sitä, esim. *Lentokoneessa luin kirjaa ~ keskustelin vierustoverini kanssa ?yli valtameren ~ ??valtameren yli*.

Prepositioversion kehysmäinen tulkinta voi syntyä myös silloin, kun kuvattavana on siirtymäväylä ja lauseessa esiintyy liikeverbi, joka on merkitykseltään suhteellisen rikas ja ilmaisee liikkeen lisäksi sen tapaa tai muuta ominaisuutta. Kehysmäinen prepositioilmaus voi tällöin nostaa esille kyseisen tavan tai muun ominaisuuden ulottuvuuden, postpositioilmaus taas kuvaa pelkistetymmin liikeväylää, toimii selvemmin verbinmäärittäen ja korostaa samalla verbin liikemerkitystä. Esimerkiksi lauseessa *Suunnistaja kompuroi metsän läpi* postpositioilmaus kuvaa kompuroimalla kuljetun väylän ('mitä reittiä suunnistaja kompuroi?') ja korostaa verbin liikemerkitystä ('edetä kompuroiden'). Vastaavassa prepositioilmauksessa *Suunnistaja kompuroi läpi metsän* väyläilmaus voi määrittää liikkeen tavan ulottuvuutta: kompurointia jatkuu niin kauan kuin suunnistaja kulkee metsässä. Tulkinta on samantapainen kuin hybridityypissä (*Junassa söin eväitä läpi Keski-Suomen*), ja minimipari osoittaa taas, miten postpositioversiossa korostuu siirtymä, prepositioversiossa tekeminen ja tämän ulottuvuus. Erolle löytyy paralleleja terminatiivi-ilmausten joukosta (ks. Päiviö 2007: 64), sillä varsin samantapainen merkitysoppositio erottaa paljaan tulosijailmauksen sisältävää lausetta *Suunnistaja kompuroi maaliin* ('mihin suunnistaja liikkui kompuroimalla?') ja terminatiivi-ilmausta *Suunnistaja kompuroi maaliin asti* ('mihin saakka kompuroimista jatkui?'). Ero voi ilmetä myös kanonista fiktiivistä liikettä kuvaavissa sijainti-väylän ilmauksissa. Postpositioilmaus *Tie kiemurtelee metsän läpi* kiinnittää huomion fiktiivisen liikkeen reittiin ('mitä reittiä tie kulkee?'), ja siinä *kiemurrella* on ensisijaisesti fiktiivistä etenemistä korostava liikeverbi (verbin merkityksistä ja käytöistä ks. Sivonen 2005: 67–72). Prepositiolausekkeen sisältävä *Tie kiemurtelee läpi metsän* voi korostaa myös fiktiivisen liikkeen (kiemurtelemisen) tapaa ja tämän ulottuvuutta: mutkaisuus käsittää juuri tien metsässä olevan osuuden.

Kokoavasti voi todeta tässä aluvuussa esille nostamieni merkityserojen viittaavan siihen, että postpositioilmauksen suhde lauseyttimeen ja etenkin verbiin mutta myös subjektiin on kiinteämpi kuin prepositioilmauksen. Prepositioilmaus taas toimii kehysmäisessä tehtävässä ja suosii tulkintaa, jossa väylä on konstruoitu subjektiivisesti: se muodostaa suuntaisesti ja vaiheittain tarkasteltavan näyttämön, jossa jotakin sijaitsee tai tapahtuu. Prepositioilmaus pystyy myös luontevammin toimimaan lauseen semanttisena alkupisteenä, jolloin väylä konstruoidaan subjektiivisesti ja sen sisältö esitellään uutena tietona. (Ks. Helasvuo & Huumo 2010: 172–173.)

4.3 Ainesmainen kiintopiste tai muuttuja

Väyläadpositioiden prepositio- ja postpositioversioiden välillä esiintyy myös eroja, jotka liittyvät kiintopisteen omaan luonteeseen ja erityisesti siihen, hahmottuuko kiintopiste rajatuksi kokonaisuudeksi vai rajaamattoman aineksen tapaiseksi. Kiintopisteen ainesmaisesta tulkinnan mahdollistaa usein juuri preposition suosima fiktiivisen liikkeen ja lähinäkökulman (Talmyn lokaalinen perspektiivi; ks. lukua 3.1) varaan rakentuva tarkas-

telutapa. Tämä johtuu siitä, että hakualueella vaihteittain etenevä lähinäkökulma ei pidä käsitteistäjän näköpiirissä hakualuekokonaisuuden rajoja, vaikka sillä sellaiset olisikin. Näkökulman etäisyyden ja tarkasteltavan kohteen rajattuuden välistä suhdetta valaisee Langackerin (2006: 121–123) esimerkkinä käsittelemä nurmikko. Nurmikko voi etäältä katsottuna näyttäytyä selvärajaisena kokonaisuutena, mutta kun tarkastelunäkökulma siirtyy lähemmäs, kokonaisuuden rajat häipyvät vähitellen näköpiiristä. Vieläkin lähempää katsottuna alkavat erottua yksittäiset korret, jotka ovat jälleen selvärajaisia kokonaisuuksia, ja kun yksittäistä ruohonkortta katsotaan aivan lähietäisyydeltä esimerkiksi mikroskoopilla, se näyttäytyy jälleen rajaamattomana ja ainesmaisena.

Etä- ja lähinäkökulman oppositiota voi soveltaa myös suomen väyläadpositioiden merkityserojen analyysiin. Postposition suosima käsitteistys, jossa liike läpäisee koko hakualueen, edellyttää koko hakualueen pitämistä käsitteistäjän näköpiirissä jatkuvasti. Preposition edustama vaihteittainen tarkastelutapa taas perustuu lähinäkökulmaan, joka häivyttää kiintopistekokonaisuuden rajat näköpiiristä. Prepositioilmauksen kiintopiste on siksi helpompi hahmottaa rajoiltaan epämääräiseksi, mikä näkyy eräissä minimipareissa. Postpositioilmaus *Hiihdimme vaivalloisesti metsän läpi* ilmaisee prepositioilmausta *Hiihdimme vaivalloisesti läpi metsän* vahvemmin sitä, että kulkijoiden liike läpäisee jonkin metsäkokonaisuuden, jonka tuolle puolen he saapuvat. Prepositioversiokin voidaan tietysti ymmärtää näin, mutta se sallii postpositioversiota luontevammin myös toisenlaisen tulkinnan, jossa kuvataan käynnissä olevaa etenemistä rajoiltaan epämääräisessä metsäaineksessa. Vastaava ero ilmenee minimiparissa *Helikopteri lensi autiomaan yli* ('autiomaakokonaisuuden laidalta toiselle') ~ *Helikopteri lensi yli autiomaan* ('eteni rajoiltaan epämääräisen autiomaan yllä') ja ehkä vielä selkeämpänä parissa *Hiihtäjä ponnisteli kinosten läpi* ('kinosten tuolle puolen') ~ *Hiihtäjä ponnisteli läpi kinosten* ('kinoksissa edeten'). Erolla on vaikutusta myös lauseen aspektiin: jos kiintopisteväylä ymmärretään rajatuksi, myös aspekti on helppo tulkita rajatuksi (teeliseksi), sillä tilanne täyttyy, kun muuttuja on läpäissyt hakualueen. Vaihtoehtoisessa tulkinnassa, jossa kiintopiste ymmärretään rajoiltaan epämääräiseksi, myös liike voi hahmottua rajaamattomaksi: koska kiintopisteelle ei projisoida loppurajaa, sellaista ei projisoida myöskään liikkeelle.

Tällainen kiintopisteen luonnetta koskeva ero voi joskus vaikuttaa myös lauseen muiden adverbiaalien tulkintaan sekä näiden välisiin vaikutusala-suhteisiin (lokaalisten adverbiaalien vaikutusaloista suomessa yleisesti ks. Huumo 1996). Lauseessa, jossa ilmaistaan sekä liikkeen lähtökohta, väylä että määränpää, on tulkinta normaalitapauksessa sellainen, että väylällä etenevä liike suhteutuu yhteen kiintopisteeseen kerrallaan. Esimerkiksi *Kiiruhdin työpaikaltani kaupan kautta kotiin* asettaa adverbiaalien *työpaikalta*, *kaupan kautta* ja *kotiin* ilmaisemat kokonaisväylän osat liikkeen kannalta peräkkäiseen järjestykseen. Kuten Zwarts (2005: 743) kuitenkin huomauttaa, moniosaisen väyläkuvauksen kiintopisteet voivat sijoittua myös limittäin tai päällekkäin: lauseessa *Hiihdin jäätä pitkin avannolle* liikkeen päämäärä (avanto) sijaitsee väyläilmauksen (*jäätä pitkin*) hakualueella. Toisinaan usean väyläilmauksen kiintopisteet voivat myös langeta yhteen niin, että muuttuja etenee samanaikaisesti niiden kaikkien hakualueella: *Hän kulki metsän läpi polkua pitkin*.

Kiintopisteiden välisten peräkkäisyys- tai limittäisyysuhteiden vaihtelua ilmenee joskus myös suomen väyläadpositioiden ja lauseen muiden paikanilmausten keskinäi-

sissä vaikutusalaasuhteissa. Etenkin silloin, kun väyläadposition kiintopiste hahmottuu rajatuksi (tyypillistä postpositiorakenteissa) ja kun samassa lauseessa esiintyy myös päämäärän adverbiaali, tulkinta on helposti sellainen, että päämäärä saavutetaan vasta, kun muuttuja on edennyt kiintopisteväylän loppuun. Esimerkiksi *Kuljimme lähteelle metsän läpi* ymmärretään todennäköisimmin niin, että lähteelle saavutaan vasta, kun metsä on ensin läpäisty. Kiintopisteen ainesmaisen tulkinnan etualaistava prepositiorakenne taas voidaan ymmärtää niin, että päämäärälokaatio sijaitsee itsekin väyläadposition hakualueella: lause *Kuljimme lähteelle läpi metsän* voi kuvata tilannetta, jossa lähde sijaitsee itsekin metsässä.

Myös silloin, kun muuttujana on ainesmainen tarkoite, postposition ja preposition välillä saattaa esiintyä merkityseroja, jotka liittyvät liikkeen luonteeseen ja väylän lateraaliseen rajattuuteen. Postpositiorakenteessa liikkeen ymmärretään yleensä etenevän reunoiltaan selvärajaista, polkumaista väylää pitkin koko hakualueen läpi. Prepositioilmauksessa taas väylä voidaan ymmärtää rajoiltaan väljemmäksi ja epämääräisemmäksi, ja siksi prepositiorakenne sopii ilmaisemaan merkityksiä, joissa muuttuja on kiintopistealueelle levittäytyvä aines, esimerkiksi ääni, muu signaali tai (abstraktimalla tasolla) jonkinlainen tajunnansisältö. Tällaisen muuttujan suhde väylään voi olla kahdenlainen: se joko etenee suoraviivaisesti hakualueen läpi tai levittäytyy koko hakualueen piiriin, kuten eräissä luvussa 2 mainituissa Salmen (1994) esimerkeissä *yli*-adpositiosta, esim. *Kirkonkellojen ääni kaikuu pitäjän yli* ('jonnekin') ~ *yli pitäjän* ('koko pitäjään'). Samanlaisia merkityseroja voi havaita muiden väyläadpositioiden yhteydessä: *Huhut irtisanomisista levisivät läpi hallintoviraston* 'koko hallintoviraston piiriin tai tietoon' ~ *hallintoviraston läpi* 'muualle, hallintoviraston ulkopuolelle', *Tauti levisi kautta Keski-Euroopan* 'koko Keski-Eurooppaan' ~ *Keski-Euroopan kautta* 'jonnekin'. Postpositioilmaus implikoi näissä myös kokonaisväylän jatkumista adposition hakualueen ulkopuolella, prepositio jättää implikaation tekemättä ja rajoittaa näkökulman hakualueen sisäpuoleen.

Myös erilaiset aistihavainnon mahdollisuutta eli aistittavuutta ilmaisevan verbin sisältävät lauseet voidaan ymmärtää niin, että ne kuvaavat vaihtoehtoisesti joko aistihavaintosignaalin liikettä hakualueen tuolle puolen tai sen levittäytymistä hakualueelle. Levittäytymistulkinta syntyy nytkin luontevammin prepositiosta, liiketulkinta postpositiosta. Esimerkkejä ovat *Käkien kukunta kuuluu halki metsän* 'metsässä kauttaaltaan' ~ *Käkien kukunta kuuluu metsän halki* 'muuhun paikkaan', *Pesukoneen ääni kuuluu läpi asunnon* 'koko asunnossa' ~ *asunnon läpi* 'muuhun paikkaan'. Hieman toisenlainen signaalien liikkeeseen liittyvä merkitysero on se, että postpositioversion ymmärretään joskus ilmaisevan väylää, jolla signaali itse liikkuu (samaa tapaan kuin edellä käsitellyissä esimerkeissä), prepositiorakenteen taas väylää, jolla liikkuu joko ääntä lähettävä tai vastaanottava osallistuja. Esimerkiksi postpositiorakenteen sisältävä lause *Vesitorni näkyi puiston läpi* kertoo todennäköisimmin näkökuvan fiktiivisestä liikkeestä ja tämän reitistä implisiittiseen tarkastelupaikkaan, joka sijaitsee puiston vesitorniin nähden vastakkaisella puolella. Prepositiorakenne *Vesitorni näkyi läpi puiston* taas voidaan ymmärtää niinkin, että vesitorni on implisiittisen havaitsijan näkyvissä koko puiston alueella. Tällainen merkitys on lähellä luvussa 4.2 hybrideiksi kutsumiani ilmauksia, sillä verbin ymmärretään liikkumisen sijasta ilmaisevan väylällä liikuttaessa tapahtu-

vaa muuta prosessia. Se, että postpositiorakenne kuvaa luontevammin fiktiivisen signaalin omaa liikeväylää, heijastaa jälleen postpositioilmauksen tiiviimpää suhdetta verbiin – aistihavaintosignaalin mukanaolo tilanteessa on keskeinen osa aistihavaintoverbien leksikaalista merkitystä.

4.4 Objektin sija ja tilanteiden rajattuuutta koskevat tulkinnat

Transitiivilauseissa väyläadpositioiden tulkintoihin vaikuttaa osaltaan myös objektin sija, joka suomessa yleisesti ilmaisee tilanteen rajattuuuden ja rajaamattomuuden välistä oppositiota. Yleissäännön mukaan totaaliobjektia käytetään lauseissa, joiden kuvaama tilanne on luonteeltaan teelinen (päätepisteellinen) ja joissa päätepuheen sauttaminen ilmaistaan. Partitiiviobjektia taas käytetään lauseissa, joiden kuvaama tilanne ei täyty esimerkiksi siksi, että se on kesken (progressiivinen tulkinta), tai siksi, ettei sillä ole päätepuhetta (ateeliset tilanteet). Koska postpositiorakenteet usein suosivat siirtymäväylätulkintaa, jossa hakualue läpäistään kokonaisuudessaan, niiden kuvaama tilanne voidaan luontevasti hahmottaa teeliseksi. Tällöin täyttynyttä tilannetta kuvaavassa lauseessa voi esiintyä totaaliobjekti, esim. *Hän työnsi kelkan metsän läpi*. Partitiiviobjektin sisältävä versio *Hän työnsi kelkkaa metsän läpi* voi saada joko progressiivisen tulkinnan (‘oli työntämässä’) tai sellaisen rajaamattoman aspektin tulkinnan, jossa implikoituu työntämisen jatkuminen kokonaisväylällä kiintopisteen tultua sivuutetuksi. Jälkimmäisessä tapauksessa lisäimplikaationa voi olla esimerkiksi se, että työntäjää vaihdettiin, kun metsän läpi oli päästy (‘Hän työnsi kelkkaa kunnes oli päästy metsän läpi’). Vaihtelu osoittaa myös, että tilanteen teelisyyttä koskeva tulkinta voi perustua joko kiintopisteväylän tai kokonaisväylän tarkasteluun. Vastaava prepositiorakenne *Hän työnsi kelkkaa ~ kelkan läpi metsän* voi saada samat tulkinnat, milloin kuvattavana on siirtymäväylä ja aito liike.

Ne väylätyypit, joita ilmaistaan luontevammin prepositiorakenteella, edustavat tyyppillisesti rajaamatonta aspektia. Vaikka esimerkiksi prosessiväyliä ilmauksissa objektin sija voikin vaihdella, vaihtelu ei perustu väylällä tapahtuvaan liikkeeseen (joka on fiktiivistä) vaan koko väylän varrella samanaikaisesti esiintyvän tilanteen omaan aspektuaaliseen luonteeseen. Lauseessa *Halla vei mustikat kautta maan* totaaliobjekti heijastaa kehysmäisen väylän kussakin kohdassa itsenäisesti esiintyvän tilanteen omaa teelisyyttä (‘kaikki mustikat joka paikassa väylän varrella’). Myöskään ns. hybridityypissä kiintopisteväylän läpäisy ei aiheuta totaaliobjektia: *Luin kirjaa (~*kirjan) läpi Keski-Suomen*. Tässäkin suhteessa hybridityyppi eroaa varsinaisista siirtymäväylän ilmauksista, joissa totaaliobjekti pystyy ilmaisemaan liiketilanteen täyttymistä (*Hän työnsi kelkan metsän halki ~ halki metsän*).

Hybridityypin ja kanonisen siirtymäväylätyypin välille jää tapauksia, joissa verbin kuvaaman toiminnan voidaan ymmärtää aiheuttavan väylällä esiintyvän liikkeen, mutta epäsuoremmin kuin kanonisissa siirtymäväyläilmauksissa. Tällaisissa tapauksissa postpositiorakenteen käyttö näyttää nostavan kausaalisen tulkinnan etusijalle ja samalla mahdollistavan totaaliobjektin käytön. Esimerkiksi lause *Ratsastaja hoputti hevosen metsän läpi* ilmaisee tilanteen teelisyyttä: hoputtaminen saa hevosen liikkumaan kiintopisteväylän loppuun saakka. Prepositiorakenne *?Ratsastaja hoputti hevosen läpi metsän*

ei vaikuta aivan yhtä luontevalta: kehysmäisyyttä suosiva prepositiorakenne pyrkii jättämään kausaalisuhteen taka-alalle. Postpositiorakenteen tiukemmin verbiin sitoutuva merkitys näyttää tässäkin olevan se tekijä, joka mahdollistaa totaaliobjektin ja teelisen tulkinnan. Esimerkki edustaakin rakenteensa puolesta ns. resultatiivirakennetta, jossa intransitiivinenkin verbi voi saada objektin (*Hän luki itsensä ylioppilaaksi*) ja tavallisesti vain partitiiviobjektin kera esiintyvä transitiiviverbi voi esiintyä totaaliobjektin kera. Jälkimmäiseen verbityyppiin kuuluu myös esimerkissä esiintyvä *hoputtaa* (vrt. *Hän hoputti hevosta ~ *hevosen*), joten esimerkin totaaliobjektin tekee mahdolliseksi nimenomaan resultatiiviseksi tulkittava adverbiaali *metsän läpi* (suomen resultatiivirakenteesta ks. Pälsi 2000). Mikäli objektin sijana on partitiivi, resultatiivisuuden edellytys katoaa ja myös prepositioversio käy luontevaksi, joskaan sen merkitys ei nytkään ole sama kuin postpositioversion. Lauseessa *Ratsastaja hoputti hevosta läpi metsän* prepositioilmaus ymmärretään jälleen kehysmäiseksi, ja lause ilmaisee (hybridityypin tapaan), mitä väylällä liikuttaessa tapahtui ('hoputtamista jatkui läpi metsän'). Postpositiorakenne *Ratsastaja hoputti hevosta metsän läpi* taas näyttää partitiiviobjektillisenakin ilmaisevan toiminnan ja liikkeen välistä kausaalisuhdetta ja edellyttävän kokonaistilanteen teelistä tulkintaa. Postpositioversio hahmottuu näin progressiiviseksi ja kertoo ratsastajan yrittävän hoputtamalla saada hevosen menemään metsän läpi.

Objektin sijamerkintä vaikuttaa prepositio- ja postpositiorakenteiden tulkintoihin merkittävästi myös sentapaisissa projisoituja liikeratoja kuvaavissa lauseissa kuin luvussa 4.3 käsittelemäni aistihavaintosignaalin ilmaukset. Projisoituja liikeratoja implikoivat aistihavaintoverbien lisäksi myös mm. erilaiset ohjeiden antamista kuvaavat transitiiviverbit (esim. *neuvoa, opastaa*). Näiden merkitykseen sisältyy ajatus liikeväylästä tai toimintaketjusta, jota noudattamalla tai seuraamalla henkilö pääsee päämääräänsä. Suomessa tällaisten verbien objektin sijanvalinnalla voidaan ilmaista sitä, sisältyykö päämäärän saavuttaminen lauseen merkitykseen vai ei. Esimerkiksi totaaliobjektinen lause *Opas neuvoi turistin rannalle* ilmaisee tuloksellisuutta: neuvoja seuraava turisti löytää rannalle. Partitiiviobjektinen *Opas neuvoi turistia rannalle* saa luontevimmin progressiivisen tulkinnan, jossa neuvominen on käynnissä. Kun lisäksi neuvominen ja ylipäänsä puhuminen on toimintaa, jota ihminen voi harjoittaa myös liikkueensa, voi tällaiseen ilmaukseen kytkeytyvän väyläadposition prepositio- ja postpositiovarianttien välille nousta jälleen merkitysoppositioita. Postpositioilmaus kytkeytyy nytkin tiiviisti verbin omaan merkitykseen ja ilmaisee liikettä projisoidulla väylällä: *Opas neuvoi turistia keskustan läpi* kertoo, että opas antoi turistille ohjeita keskustan läpi pääsemiseksi. Prepositiorakenne *Opas neuvoi turistia läpi keskustan* taas pystyy hybridityypin tapaisesti ilmaisemaan kehysväylää, jolla liikuttaessa toimintaa (neuvomista) tapahtuu.⁸ Kiintoisaa on, että ero katoaa, kun lauseessa esiintyy totaaliobjekti. Lause *Opas neuvoi turistin keskustan läpi ~ läpi keskustan* kuvaa adpositiorakenteen tyyppistä riippumatta projisoitua väylää. Tämä johtuu siitä, että prepositioversion

8. Tässäkin voi huomata yhtäläisyyden Päiviön (2007: 83–84) analysoimiin terminatiivi-ilmauksiin: *Opas neuvoi turistia rannalle* on postpositioversion tapaan progressiivinen ja merkitsee 'antoi parhailaan neuvoja', *Opas neuvoi turistia rannalle asti* taas voidaan ymmärtää prepositioversion tapaisesti: toimintaa jatkuu koko väylällä liikkumisen ajan.

kehysmäisessä tulkinnassa totaaliobjekti jäisi vaille motivaatiota samaan tapaan kuin hybridityypissä *Junassa hän luki kirjaa* (~ *kirjan) läpi Keski-Suomen.

Myös eräät toistuvuutta, vaihtelua tai muuta sellaista seikkaa ilmaisevat adverbiaalit tulkitaan toisinaan eri tavalla prepositio- ja postpositiorakenteiden yhteydessä. Niiden vaikutusala suhte väyläadverbiaaliin voi samalla vaihdella. Esimerkiksi minimiparissa *Lapset työnsivät kelkkaa vuorotellen metsän läpi* ~ *Lapset työnsivät kelkkaa vuorotellen läpi metsän* väyläilmauksen ja adverbiaalinen *vuorotellen* välistä vaikutusala suhdetta koskeva tulkinta voi olla erilainen. Postpositioversiossa kunkin työntövuoron ymmärtää todennäköisesti käsittävän etenemisen kiintopisteväylän loppuun saakka (koko metsän läpi), kun taas prepositioversiossa on mahdollinen myös sellainen tulkinta, jossa vuorottelu tapahtuu yhden ja saman väylällä liikkumisen aikana. Näissä tulkinnoissa *vuorotellen* hallitsee siis vaikutusalassaan verbinmääritteeksi hahmottuvaa postpositioilmausta *metsän läpi*, mutta jää itse kehysmäisen prepositioilmauksen *läpi metsän* vaikutusalaan. Ero liittyy myös tilanteiden rajattuuteen: postpositiorakenteen ilmaisema rajattu tilanne suosii toistumisen, prepositiorakenteen ilmaisema rajaamaton tilanne jatkumisen tulkintaa – vastaavaa eroahan voidaan ilmaista myös totaaliobjektin ja partitiiviobjektin oppositiolla, esim. *Lapset söivät vuorotellen omenan* (‘kullakin vuorolla kokonaisen omenan’) ~ *omenaa* (‘yhtä ja samaa omenaa’).

4.5 Temporaalinen ja abstrakti merkitysalue

Edellä olen vain lyhyesti sivunnut väyläadpositioiden muita kuin spatiaaliseen ulottuvuuteen sijoittuvia merkitystehtäviä. Näihin lukeutuvat mm. temporaaliset ja abstraktit tehtävät, joita tarkastelen lopuksi lyhyesti sitä kokonaiskuvaa vasten, joka edellä on piirtynyt varianttien työnjaosta spatiaalisten merkitysten ilmaisijoina. Yksityiskohtaiseen väyläadpositioiden temporaalisten merkitysten analyysiin ei tässä ole mahdollisuuksia.

Tyyppillinen aikaa koskeva käsitteistys on sellainen, jossa aika nähdään liikeväylänä. Niinpä ei ole yllättävää, että temporaalisten suhteiden ilmaiseminen kuuluu väyläadpositioiden keskeisiin tehtäviin. Kuten luvussa 1 mainitsemistani Leinin (1993) esimerkeistä ilmeni, aikasuhteita ilmaistessaan monet kaksikasvoiset väyläadpositiot suosivat prepositioasemaa.⁹ Postpositiointa ne sitä vastoin sopivat tähän tehtävään vain vastahankaisesti tai eivät ollenkaan – minkään väyläadposition postpositioversio tuskin on ainakaan prepositioversiota tuntomerkittävämpi keino ilmaista aikaa. On syytä pohdita, mistä tämä ero johtuu ja voisiko ilmiötä selittää edellä käsittelemistäni preposition ja postposition spatiaalisista merkityseroista käsin.

9. Yksittäisenä esimerkkinä voi mainita, että hakuohjelma Google löytää (haku 4.2.2010) adposition *läpi* esiintymiä ilmeisen spatiaalimerkityksisen *metsä*-substantiivin ja ilmeisen temporaalimerkityksisen *talvi*-substantiivin kera (= välittömästi edellä tai jäljessä) seuraavat määrät: *läpi metsän* n. 7 200 esiintymää, *metsän läpi* n. 29 700 esiintymää, *läpi talven* n. 38 700 esiintymää ja *talven läpi* n. 4 300 esiintymää. Määriin on suhtauduttava varauksin, sillä osa tuloksista ei edusta tarkoitettuja rakenteita ja toisaalta vierekkäisesiintymiin rajattu haku ei löydä tapauksia, joissa substantiivin ja adposition välissä esiintyy muita aineksia (attribuutteja). Yleistä suuntaa ero kuitenkin osoittaa, ja se on kummassakin tapauksessa moninkertainen: spatiaalinen ilmaus (kiintopiste *metsä*) suosii kiistatta postpositiovarianttia, temporaalinen ilmaus (kiintopiste *talvi*) prepositiovarianttia.

Nähdäkseni prepositiona käytettyjen väyläadpositioiden kehysmäisyys ja suurempi itsenäisyys lauseytimestä (verbistä) on se tekijä, joka parhaiten selittää niiden produktiivisuutta temporaalisissa merkitystehtävissä. Temporaalet adverbiaalit ovat ylipäättään spatiaalisia tyypillisemmin kehysmäisiä, mikä johtuu ennen kaikkea ajan luonteesta ja sitä koskevasta kielellisestä käsitteistyksestä (ks. myös Langacker 2008: 300–301). Keskeisin ero ajan ja paikan välillä on ajan kaikenkattavuus, dynaamisuus ja lineaarisuus: tyypillinen ajan käsitteistys on sellainen, jossa sijaitsemme aikajanalla nykyhetkessä, metaforisella matkalla menneisyydestä kohti tulevaisuutta. Vaihtoehtoinen tapa käsitteistää aika on sellainen, jossa muuttujina toimivat ajanjaksot ja kiintopisteenä itse käsitteistäjä, joka tällöin esitetään ikään kuin paikallaan pysyvänä (esim. *Joulu tulee; Syntymäpäiväni meni jo*). Jälkimmäistä tyyppiä edustava käsitteistys ei kuitenkaan toteudu temporaalista merkitystä ilmaisevissa adpositiorakenteissa, sillä niissä adposition täydennys ilmaisee aina ajallisen kiintopisteen, johon muiden osallistujien liike suhteutetaan. Niinpä ajan adpositioiden edustama aikakäsitys on tyyppiä, jossa ajassa liikutaan (esim. *Selvisimme talven yli*). Langacker (2008: 300) korostaakin, että kokemuksemme ajasta perustuu tilanteiden peräkkäisyyteen siten, että tilanteet seuraavat toisiaan ja ainoastaan kulloinenkin nykyhetki on välittömässä havainto- ja kokemuspäässä. Emme voi vapaasti liikkua tai liikuttaa muita olioita aikaulottuvuudessa samaan tapaan kuin paikkaulottuvuudessa. Tämä aikakäsityksemme heijastuu monella tapaa aikaa kuvaavissa kielellisissä ilmauksissa. Esimerkiksi kyvyttömyys liikkua vapaasti ajassa näyttäisi vaikuttavan liikeverbien yhteydessä esiintyvien suuntasijaisten adverbiaalien tulkintaan niin, että aikaa ilmaiseva adverbiaali ei hevin saa sellaista kiinteän verbinmääritteen tulkintaa kuin paikkaa ilmaiseva. Ero näkyy vaikkapa lauseparissa *Hän hiihti metsään ~ Hän hiihti kevääseen*: hiihtäminen on suuntaista liikettä, jonka avulla on mahdollista hankkiutua tiettyyn paikkaan muttei tiettyyn ajankohtaan. Tästä syystä jälkimmäisen lauseen ajan adverbiaali on tulkittava kehysmäiseksi ja lähinnä (toistuvaksi hahmottuvan) tilanteen kestoa muttei suuntaa tai päämäärää ilmaisevaksi.

Vaikka ihminen ei pystykään vapaasti liikkumaan tai liikuttamaan muita olioita ajassa, hän voi kuitenkin tehdä aikaan liittyviä ratkaisuja, jotka koskevat suunniteltujen tilanteiden ja tapahtumien ajankohtia. Tällaisista suhteista puhuttaessa myös temporaalimerkityksinen väyläadpositio voi saada verbinmääritemäisen tehtävän: *Siirsimme kokouksen viikonlopun yli* (vrt. spatiaaliseen esimerkkiin *Siirsin säkin kynnyksen yli*). Myös Alhoniemi (1978: 199) toteaa, että temporaaliset siirtymän terminatiivit ovat spatiaalisia harvinaisempia, ja Päiviön (2007: 93) aineistossakin niistä on hyvin vähän löydöksiä. Alhoniemi mainitsee esimerkkejä, joista useimmissa on kyse liikeverbien metaforisesta käytöstä ajan ilmaisemisessa (esim. *Nytkin oli jo sunnuntai ja saavuttu jo huhtikuun hankiaisiin*).

Tyypillisimmillään ajan adverbiaalit ovat siis kehysmäisiä ja ilmaisevat näyttämön, jolle lauseen ilmaisema tilanne sijoittuu kokonaisuudessaan. Jos samassa lauseessa esiintyy useampaa tyyppiä edustavia adverbiaaleja, ajan adverbiaalit saavat useimmat muut vaikutusalaansa (adverbiaalien vaikutusala-suhteista ks. Huumo 1994, 1996). Alhoniemikin (1978: 200) toteaa, että temporaaliset terminatiivi-ilmaukset ovat yleisimmin tilan, tapahtumisen tai toiminnan terminatiiveja silloinkin, kun verbinä on liikeverbi. Hänen mukaansa esimerkiksi lauseessa *Lapset juoksivat iltaan saakka ~ aamusta*

iltaan ”*iltaan saakka* ei ilmaise ajankohtaa, mihin tullaan juoksemalla, vaan se ilmaisee aikaa, mihin asti juokseminen kestää”. Tämä selittää osaltaan, miksi väyläadpositioista juuri prepositioversio yleensä sopii tämäntapaista merkitystä ilmaisemaan (*Lapset juoksivat läpi iltapäivän ~ ?iltapäivän läpi*). Aikaväylä konstruoidaan spatiaalista väylää tyypillisemmin kehymäiseksi, ja se toimii samalla itsenäisenä näyttämönä, jonka varrella tapahtuvia ilmiöitä lause tarkastelee.

Ajan kehymäisen ominaisuutteen ja väyläadpositioiden dynaamisen siirtymämerkityksen yhdistelmä tekee temporaalisista väyläilmauksista semanttisesti omintakeisia (*ohi-* ja *yli-*adpositioiden temporaalisista tehtävistä ks. Möttönen 2009: 93–98). Temporaaaliset väyläadverbiaalit ilmaisevat aikaväyliä, joita myöten tilanteet ja niiden osallistujat liikkuvat ajallisten kiintopisteiden ohi, tavallisesti menneisyydestä tulevaisuuteen. Käsitteistyksessä liikkeen suuntana on (suomen kielessä) tavallisesti tulevaisuus, mutta myös päinvastainen suuntaisuus on joskus mahdollinen. Se voi tulla kyseeseen esimerkiksi silloin, kun tarkastellaan aikakausien kestoja tai historiallisten tapahtumien sijaintia nykyhetkestä käsin. Alhoniemen (1978) esimerkkiä mukaillen voimme esimerkiksi sanoa *Kaupungin historia ulottuu yli keskiajan*, jolloin *yli-*adpositio kuvaamalla aikaväylällä tarkastelu voidaan ymmärtää suuntautuvaksi nykyhetkestä menneisyyttä kohti. Verrattuna staattisiin ajankohdan ilmauksiin (esim. *Hän hiihti talvella*) temporaaliset väyläilmaukset (*Hän hiihti läpi talven*) korostavat samalla tilanteiden dynaamisuutta ja jatkuvuutta. Niiden tyypillisin merkitys lieneekin ilmaista sitä, että lauseytimen kuvaama (tässä habituaaliseksi ymmärretty) tilanne täyttää keston puolesta koko kiintopisteväylän (*läpi talven*) tai ulottuu sen jälkeiseen aikaan saakka (*yli talven*). Luvussa 4.2 esittämässäni väylätyypittelyssä aikaulottuvuutta kuvaavat väyläadpositiorakenteet edustaisivat toisin sanoen tyypillisesti prosessiväylää.

Adpositioiden keskinäinen työnjako temporaalisessa merkityskentässä näyttää karkeasti noudattavan samoja linjoja kuin spatiaalisissa: osa niistä ilmaisee perfektiivistä ja osa imperfektiivistä väylää. Perfektiivistä väylää ilmaisevat adpositiot (esim. *yli, läpi, halki*) kertovat, että tilanteen kesto ylittää kiintopisteenä toimivan ajanjakson temporaalisen ulottuvuuden ja että tilanne siten ”kantaa” kiintopisteen tuolle puolen, imperfektiivistä väylää ilmaisevat (*pitkin*) taas kertovat tilanteen jatkumisesta kiintopisteenä toimivan ajanjakson sisäpuolella. Kuten spatiaalisella merkitysalueellakin, väyläadpositiot sopivat postpositioina erityisen hyvin ilmaisemaan perfektiivistä väylää. Tällöin päähuomio on tilanteen kokonaiskestossa, joka ulottuu kiintopisteen jälkeiseen aikaan saakka, ei niinkään tilanteen jatkumisen tarkastelussa kiintopisteeajanjakson sisäpuolella. Erityisen selvästi tätä merkitystä ilmaisee adpositio *yli*: esimerkiksi lause *Säilytin perunoita kellarissa talven yli* korostaa, että perunoiden kellarissa olo ulottuu talvea edeltävästä sitä seuraavaan aikaan, ja päähuomio on siinä, että perunat säilyvät (esim. käyttökelpoisina) tämän ajanjakson tuolle puolen.

Kaksikasvoisista väyläadpositioista *läpi* on ehkä selvimmin funktioiltaan eriytnyt temporaalisessa merkityskentässä. Postpositiona se voi korostaa ajallista siirtymää kiintopisteväylällä kiintopisteen tuolle puolen (siirtymäväylä), prepositiona taas tilanteen jatkumista koko kiintopisteeajanjakson keston ajan (prosessiväylä). Kuten edellä totesin, temporaaliset siirtymäväyläilmaukset ovat ylipäätään melko marginaalisia samoin kuin Alhoniemen (1978) tarkastelemat temporaaliset siirtymän terminatiivitkin,

mutta niitä voidaan käyttää etenkin silloin, kun temporaalinen siirtyminen perustuu selvästi liikemetaforaan. Esimerkiksi purjehdusmetaforaan perustuva *Presidentti luotsasi maataan taitavasti kylmän sodan läpi* voi partitiiviobjektinsa ansiosta saada progressiivisyyppisen tulkinnan, jossa presidentin tavoitteena on säilyttää maansa esim. itsenäisenä kylmän sodan loppuun saakka. Prepositioilmauksen sisältävä *Presidentti luotsasi maataan taitavasti läpi kylmän sodan* taas edustaa väyläadpositiorakenteen samantapaista kehysmäistä, lauseytimestä irrallista tulkintaa kuin edellä hybrideiksi kutsumani spatiaaliset esimerkit. Esimerkin tulkinta on se, että luotsaamista tapahtuu koko kylmän sodan ajan – kylmä sota toimii temporaalisena kehyksenä, eikä sen läpäisemistä ymmärretä tulokseksi verbin kuvaamasta toiminnasta sillä tavoin kuin postpositioversion ssa. Jos lauseeseen vaihdetaan totaaliobjekti, prepositiolauseke tulee tässäkin tulkita postpositiolausekkeen tyyppisesti: *Presidentti luotsasi maansa taitavasti läpi kylmän sodan* merkitsee postpositioversion tavoin, että kylmän sodan onnekas läpäiseminen johtui verbin kuvaamasta toiminnasta.¹⁰

Temporaalisella merkitysalueella tämänkaltaiset oppositiosuhteet saattavat joskus vaikuttaa myös kiintopisteen omaa ulottuvuutta eli ajallista kestoa koskevaan tulkintaan. Näin voi käydä esimerkiksi ilmauksissa, joissa on kysymys kestoltaan jostain lauseytimen kuvaamasta seikasta riippuvaisen ajanjakson läpäisemisestä. Mikäli verbin ilmaiseman prosessin ja ajanjakson pituuden välillä on riippuvuussuhde, postpositiorakenne ymmärretään helposti niin, että ajanjakson läpäisemisen nopeus riippuu verbin kuvaaman prosessin nopeudesta. Esimerkiksi lause *Hän kasvoi nopeasti murrosiän läpi* tarkoittaa, että kuvattavan henkilön murrosikä jäi lyhyeksi – hän läpäisi sen nopeasti kasvamalla aikuiseksi. Tällainen riippuvuussuhde puuttuu prepositioesimerkiltä *Hän kasvoi nopeasti läpi murrosiän*, joka tulkitaan jälleen kehysmäisesti niin, että henkilön kasvu (esim. pituuskasvu) on nopeaa koko hänen murrosikänsä ajan. Tällä tavoin tulkittuna 'kasvamisella' ei ole vaikutusta murrosiän kesto. Juuri prepositioversion kehysmäisyys mahdollistaa tässä sen, että ilmaistun kasvun luonne voidaan ymmärtää toisenlaiseksi kuin postpositioesimerkissä, jossa se tarkoittaa biologisen tai henkisen kypsyyden (aikuisuuden) saavuttamista. Mikäli adpositiorakenteen ilmaisema ajanjakso on luonteeltaan sellainen, ettei sen kesto riipu verbin kuvaamasta prosessista, postpositiorakenne saattaa käydä jopa oudoksi: *Hän kasvoi nopeasti läpi yläasteen* ('hän kasvunsa oli nopeaa koko yläasteella olon ajan') ~ ?*yläasteen läpi*.

Merkitykseltään lähelle ajan ilmauksia tulevat erilaiset verbeistä johdetut teonnimet (*ottelu, peli, tanssi, keskustelu*) sekä ilmaukset, jotka kuvaavat sellaisia entiteettejä (esim. taideteoksia), joita on tapana tarkastella vaiheittain – tällaisia ovat mm. elokuvat, näytelmät ja romaanit. Yhteistä näille on se, että niiden osallistuminen tilanteisiin on tyyppillisesti vaiheittaista, jolloin niillä voidaan ymmärtää olevan kesto. Teonnimitäydennysten yhteydessä etenkin prepositioina käytetty *läpi* sopii hyvin ilmaisemaan

10. Samantapaista merkitystä ilmaisee myös postpositiorakenteen sisältävä sanomalehtiotsikko *Valtio on valmis tukemaan telakoita kriisin yli* (HS 15.1.2010 s. B9), jossa aikaväylällä (kriisin yli) liikutaan nimenomaan verbin kuvaaman voimadynaamisen vaikutuksen ansiosta: tuen avulla telakat selviytyvät kriisin loppumiseen asti. Prepositioversion *Valtio on valmis tukemaan telakoita yli kriisin* taas voidaan ymmärtää myös kehysmäisesti niin, että tukea ollaan valmiit antamaan koko kriisin ajan sen kussakin vaiheessa.

kehysmäistä kauttaaltaisuuden merkitystä, esim. *Jalkansa loukannut juoksija ontui läpi juoksun*; *Kasparov tuijotti vastustajaansa äkäisesti läpi ottelun*. Ensimmäisessä esimerkissä postpositiorakenteen käyttöyritys (*Jalkansa loukannut juoksija ontui juoksun läpi*) johtaisi siihen, että *läpi* voitaisiin tulkita verbiin liittyväksi partikkeliksi ja ilmaus *juoksun* objektiksi (mikä voisi näkyä partitiivin käyttönä kieltovastineessa *Hän ei ontunut juoksua läpi*).

Vaiheittain tarkasteltaviin taideteoksiin viittaavat täydennykset avaavat nekin usein mahdollisuuksia erilaisille väylätulkintoille. Taideteos voidaan hahmottaa yhtäältä viestintäväyläksi taiteilijan ja vastaanottajan välillä, toisaalta siihen voi kytkeytyä myös teoksen osien kanonista tarkastelujärjestystä noudattava väylä. Eräissä minimipareissa postpositiorakenteen voi ymmärtää kuvaavan viestien signaalimaista liikettä taideteoksen kautta taiteilijan ja vastaanottajan välillä, prepositiorakenteen taas teoksen oman sisäisen aikaväylän suuntaista, vaiheittaista tarkastelua. Lause *Pohjantähti-trilogian läpi Väinö Linna kuvaa suomalaisen yhteiskunnan murrosta* voidaan ymmärtää niin, että teos toimii viestintäväylänä kirjailijan ja ulkopuolisen maailman välillä ('trilogian avulla'). Prepositioversio *Läpi Pohjantähti-trilogian Väinö Linna kuvaa suomalaisen yhteiskunnan murrosta* taas ymmärretään pikemminkin niin, että murroksen kuvausta esiintyy teoksessa kauttaaltaan.

On selvää, että temporaalisessa merkityksessä käytetyt väyläadpositiot tarjoaisivat paljon enemmän tutkittavaa kuin mihin tässä on mahdollista ryhtyä. Olen edellä esittänyt vain muutamia huomioita temporaalisia väyliä kuvaavista adpositioilmauksista. Nämä huomiot tuntuvat kuitenkin tukevan sitä jo spatiaalisen merkitysalueen tarkastelusta kummunnutta havaintoa, että prepositiona käytetty väyläadpositio on postpositiovastinettaan itsenäisempi ja kehysmäisempi sekä sallii ilmaistun relaation väyläkonstruoinnin tätä vapaammin myös silloin, kun konstruointi ei perustu aitoon liikkeeseen eikä verbin merkitykseen.

5 Kokoavaa tarkastelua

Tässä kirjoituksessa olen tarkastellut väyläadpositioiden prepositio- ja postpositiokäyttöjen merkityseroja etupäässä spatiaalisella merkitysalueella. Kirjoituksen loppuosassa olen käsitellyt lyhyesti myös adpositioiden temporaalisia käyttöjä. Tarkastelun päätulos on se, että postpositiona käytetty väyläadpositio ilmaisee luontevimmin siirtymäväylää, jonka konstruointi perustuu väylällä etenevän osallistujan liikkeeseen. Tämä liike voi olla paitsi aitoa myös fiktiivistä; olennaista on, että väylä konstruoidaan liikkuvan osallistujan näkökulmasta ja että lauseen verbi voidaan ymmärtää niin, että se ilmaisee tätä liikettä tai muunlaista voimadynaamista vaikutusta, joka mahdollistaa väylällä etenemisen. Prepositiorakenne taas sopii vapaammin erilaisten lauseytimien yhteyteen, ja sen ilmaiseman väylän konstruointi on subjektiivisempaa ja verbistä riippumattomampaa kuin postposition ilmaiseman. Prepositiorakenteen kuvaamalla väylällä voi sijaita olioita tai esiintyä tilanteita, joiden osallistujat eivät etene väylällä; väylän suuntainen konstruointi on tällöin puhtaasti subjektiivista. Näin muodostuva kehysmäinen väylä hahmotetaan samalla riippumattomaksi verbin kuvaamasta voimadynaamisesta vaiku-

tuksesta. Prepositio sopii myös sellaisiin aitoa liikettä kuvaaviin ilmauksiin, joissa väylällä eteneminen ja verbin kuvaama toiminta eivät ole suoranaudessa kausaalisuhteessa keskenään (ns. hybridityyppi).

Toinen keskeinen ero prepositio- ja postpositiorakenteiden välillä liittyy käsitteistäjän näkökulmaan ja edelleen mm. lauseen aspektiin. Postpositiorakenteella on taipumus edustaa kiintopisteväylän holistista konstruointia, joka kattaa kerralla koko väyläkokonaisuuden, prepositio taas sopii ilmauksiin, joissa väylää tarkastellaan vaiheittain lähinäkökulmasta. Aspektin kannalta erosta seuraa, että postpositiorakenteen merkityksessä korostuvat väylän (ja sillä etenevän liikkeen) kokonaisuus ja tilanteen teelisyyden ainakin hakualueen läpäisemisen osalta. Muuttuja liikkuu tällöin väylällä ja läpäisee koko hakualueen. Prepositiorakenne taas suosii lähinäkökulmaa, jossa kiintopistekokonaisuus ja samalla sen rajat sekä väyläkokonaisuus jäävät taka-alalle ja huomio on lokaalisesti siinä, missä liikkuja tai tarkastelun fokus kulloinkin sijaitsevat. Tämä lähinäkökulma mahdollistaa kiintopisteen käsitteistämisen rajoiltaan epämääräisenä aineksena.

Kolmas merkittävä prepositio- ja postpositioversioita erottava seikka liittyy adpositioilmauksen omaan kieliopilliseen tehtävään. Postpositiolausekkeen kiinteästi verbiin ja sen ilmaisemaan voimadynaamiseen vaikutukseen liittyvä merkitys tekee siitä tyyppillisen verbinmäärittteen. Tämä tiiviys näkyy mm. siinä, että postpositioilmaus joutuu prepositioilmausta helpommin erilaisten muiden adverbiaalisten vaikutusalaan. Prepositiolauseke taas on itsenäisempi ja kehysmäisempi, mikä mahdollistaa sen käytön myös sellaisten verbien yhteydessä, jotka eivät kuvaa liikettä. Selkeänä tämä ero näkyy esimerkiksi silloin, kun verbi projisoi merkityksessään jonkinlaisen liikeradan (esim. *neuvoa X Y:hyn*): postpositioilmaus profiloi tämän liikeradan, prepositioilmaus taas ilmaisee mieluummin itse toiminnan kehiksenä toimivaa väylää. Työnjakoa voi pitää siinä mielessä odotuksenmukaisena, että suomi on typologisessa mielessä selvä postpositiokieli – niinpä juuri postposition voikin odottaa ilmaisevan väyläadpositioidenkin prototyypistä tehtävää, spatiaalista liikeväylää, kun poikkeusta edustava prepositio puolestaan saa marginaalisempia erikoistehtäviä.

Olen kirjoituksessani vertaillut väyläadpositioiden merkitystehtäviä paikoin Alhoniemen (1978) ja Päiviön (2007) tarkastelemaan terminatiivi-ilmauksiin ja todennut useita yhtäläisyyksiä näiden välillä. Alhoniemen (1978) esittämä terminatiivi-ilmausten tyyppittely sopiikin hyvin kuvaamaan myös väyläadpositioiden eri merkitystehtäviä. Tämä ei ole yllättävää, sillä väyläadpositioiden tapaan terminatiivi-ilmauksetkin kuvaavat erilaisia väyliä, joita tarkastellaan tietystä suunnassa – ero on lähinnä tilanteiden ikkunoinnissa, sillä terminatiivi-ilmaukset kiinnittävät huomiota kokonaisväylän alku- ja loppupäihin, väyläilmaukset taas kokonaisväylän varrella sijaitseviin kiintopisteisiin. Väyläadpositiot eivät rajaa kokonaisväylää, mutta niiden hakualueen läpäisemiseen voi liittyä eräänlaista sisäistä (kiintopisteväylän) rajattua, joka voi koskea esimerkiksi sitä, eteneekö liike koko hakualueen läpi ja onko itse kiintopiste omilta ulottuvuuksiltaan rajattu vai rajaamaton.

Luonnehdinta, jonka mukaan väyläadpositioiden postpositioversiot ovat merkitykseltään ja tyyliarvoltaan neutraaleja, prepositioversiot taas ylätyyllisiä tai arkaistisia (esim. ISK 2004: 690), sopii parhaiten kuvaamaan väyläilmausten prototyyppejä,

siirtymäväylää (*Juoksin pellon poikki*) ja joskus myös tämän laajentumaa, fiktiiviseen liikkeeseen perustuvaa sijaintiväylää (*Sähkölinja menee tien yli*). Prepositiorakenne on kuitenkin postpositiorakennetta neutraalimpi ja luontevampi ilmaisukeino silloin, kun kuvattavana on esiintymisväylä (*Sieniä kasvoi siellä täällä läpi metsän*) tai prosessiväylä (*Puita kaatui pitkin rannikkoa*). Myös aitoa liikettä kuvaavissa ilmauksissa prepositio on ensisijainen ilmaisukeino silloin, kun verbi ei ilmaise liikettä vaan muuta, liikkeen kanssa samanaikaista prosessia (esim. *Junassa luin kirjaa halki Keski-Suomen*). Väyläadpositioiden versioilla näyttääkin olevan melko selkeä työnjako, ja kuten artikkelisani tarkastellut useat minimiparit osoittavat, ne voivat samassakin lausekontekstissa ilmaista varsin erilaisia merkityksiä.

Lähteet

- ALHONIEMI, ALHO 1978: Suomen kielen terminatiiveista. – *Rakenteita. Juhlakirja Osmo Ikolan 60-vuotispäiväksi 6.2.1978*. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 6 s. 188–206. Turku: Turun yliopisto.
- 1979: Suomen kielen *l-* ja *s-*sijojen oppositiosta. – *Sanomia. Juhlakirja Eeva Kangasmaa-Minnin 60-vuotispäiväksi 14.4.1979*. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 9 s. 89–105. Turku: Turun yliopisto.
- 1988: Postpositiorakenteiden synkroniaa ja diakroniaa. – *Sananjalka* 30 s. 27–43.
- GRÜNTHAL, RIHO 2003: *Finnic adpositions and cases in change*. Suomalais-Ugrilaisen Seuran toimituksia 244. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- 2005: Miksi itämerensuomessa on prepositioita? – *Virittäjä* 109 s. 28–51.
- HAMMARI, JUKKA-PEKKA 2001: Uralilaisten paikanilmausten spatiodynaamisuudesta erityisesti suomen pohjalta. Osa II. – Tõnu Seilenthal (toim.), *Congressus nonus internationalis Fenno-Ugristarum. 7.–13.8.2000 Tartu. Pars IV. Dissertationes sectorum: Linguistica I* s. 297–306. Tartu: Tartu Ülikool.
- HAUKIOJA, TIMO 1998: Rektio ja rajattuus. Huomioita suomen adpositioiden rektiosta. – Anneli Pajunen (toim.), *Kieliopillistumisesta, analogiasta ja typologiasta* s. 217–229. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- HELASVUO, MARJA-LIISA – HUUMO, TUOMAS 2010: Mikä subjekti on? – *Virittäjä* 114 s. 165–195.
- HUUMO, TUOMAS 1994: Suomen kielen lokaalisten adverbiaalien vaikutusalahierarkia. – *Sananjalka* 36 s. 69–85.
- 1996: Ei-temporaalisten tila-adverbiaalien temporaalisista tulkinnoista. – *Sananjalka* 38 s. 35–64.
- 1997: Partitiivisubjekti ja tilajatkumot. – *Sananjalka* 39 s. 65–97.
- 2003: Incremental existence. The world according to the Finnish existential sentence. – *Linguistics* 41 (3) s. 461–493
- 2005: Kognition kieli. Miten suomen kieli käsitteistää aistihavainnon? – *Sananjalka* 47 s. 7–42.
- ISK = HAKULINEN, AULI – VILKUNA, MARIA – KORHONEN, RIITTA – KOIVISTO, VESA – HEINONEN, TARJA RIITTA – ALHO, IRJA 2004: *Iso suomen kielioppi*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- JAAKOLA, MINNA 1997: Genetiivin kanssa esiityvien adpositioiden kieliopillistumisesta. –

- Tapani Lehtinen & Lea Laitinen (toim.), *Kieliopillistuminen. Tapaustutkimuksia suomesta* s. 121–156. Kieli 12. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- 2004: *Suomen genetiivi*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- KARSIKAS, ELINA 2004: *Tuli huikean avara suo, ja sen kainalosta hyppäsi taivaille karmea vuori*. Spatiaalisen sijainnin ilmaiseminen fiktiivisenä liikkeenä. – *Sananjalka* 46 s. 7–39.
- LANGACKER, RONALD W. 1987: *Foundations of cognitive grammar. Vol. 1. Theoretical prerequisites*. Stanford: Stanford University Press.
- 1991 a: *Foundations of cognitive grammar. Vol. 2. Descriptive application*. Stanford: Stanford University Press.
- 1991 b: *Concept, image, and symbol. The cognitive basis of grammar*. Berlin: Mouton de Gruyter
- 1999: *Grammar and conceptualization*. Berlin: Mouton deGruyter.
- 2006: On the continuous debate on discreteness. – *Cognitive Linguistics* 17–1 s. 107–151.
- 2008: *Cognitive grammar. A basic introduction*. New York: Oxford University Press.
- LEINO, PENTTI 1993: *Polysemia – kielen moniselitteisyys. Suomen kielen kognitiivista kielioppia* 1. Kieli 7. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- LESTRADE, SANDER 2009: *Finnish case alternating adpositions. A corpus study*. <http://roa.rutgers.edu/files/1019-0309/1019-LESTRADE-o-o.PDF>.
- MATLOCK, TEENIE 2004: The conceptual motivation of fictive motion. – Günter Radde & Klaus-Uwe Panther (toim.), *Studies in linguistic motivation* s. 221–248. Berlin: Mouton de Gruyter.
- 2006: Depicting fictive motion in drawings. – June Luchenbroers (toim.), *Cognitive linguistics. Investigations across languages, fields, and philosophical boundaries*. Amsterdam: John Benjamins.
- MÖTTÖNEN, TAPANI 2009: *Ajasta ikuisuuteen. Ajanilmausten kognitiivista semantiikkaa*. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopiston suomen kielen ja kotimaisen kirjallisuuden laitos.
- OJUTKANGAS, KRISTA 2001: *Ruumiinosannimien kieliopillistuminen suomessa ja virossa*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 845. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- 2003: Suuntaa ilmaisevat adverbiaalit, suhdessäntö ja *käsin*: ”ikkunointiin” perustuva analyysi. – *Virittäjä* 107 s. 162–184.
- 2008: Mihin suomessa tarvitaan *sisä*-grammeja? – *Virittäjä* 112 s. 382–400.
- OJUTKANGAS, KRISTA – HUUMO, TUOMAS 2010: Mikä erottaa muodot *sisällä* ja *sisässä*? ”Synonyymisten” muotojen analyysi. – *Sananjalka* 52 s. 19–45.
- PENTTILÄ, AARNI 1963: *Suomen kielioppi*. 2., tarkastettu painos. Porvoo: WSOY.
- PÄIVIÖ, PIA 2007: *Suomen kielen asti ja saakka. Terminatiivisten partikkelien synonymia, merkitys, käyttö ja kehitys sekä asema kieliopissa*. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 75. Turku: Turun yliopisto.
- PÄLSI, MARJA 2000: Finnish resultative sentences. – *SKY Journal of Linguistics* 13 s. 211–250.
- SADENIEMI, MATTI 1960: *Kielenkäytön kysymyksiä*. Tietolipas 18. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- SALMI, TIINA 1994: Spatiaalinen ja metaforinen *yli*. – Pentti Leino & Tiina Onikki (toim.), *Näkökulmia polysemiaan. Suomen kielen kognitiivista kielioppia* 2 s. 164–188. Kieli 8. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- SEPPÄLÄ, PIIA 2010: *Kautta*-postposition polysemiaa. – *Sananjalka* 52 s. 46–66.
- SIRO, PAAVO 1964: *Suomen kielen lauseoppi*. Helsinki: Tietosanakirja Oy.
- SIVONEN, JARI 2005: *Mutkia matkassa. Nykysuomen epäsuoraa reittiä ilmaisevien verbien*

- kognitiivista semantiikkaa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- SUUTARI, TONI 2006: Body part names and grammaticalization. – Marja-Liisa Helasvuo & Lyle Campbell (toim.), *Grammar from the human perspective. Case, space, and person in Finnish* s. 101–128. Amsterdam: John Benjamins.
- SVOROU, SOTERIA 1993: *The grammar of space*. Amsterdam: John Benjamins.
- TALMY, LEONARD 2000: *Toward a cognitive semantics. Volume 1: Concept structuring systems*. Cambridge: MIT Press.
- VEISMANN, ANN 2009: *Eesti keele kaas- ja määrsonade semantika võimalusi*. Dissertationes linguisticae Universitatis Tartuensis 11. Tartu: Taru Ülikool.
- ZWARTS, JOOST 2005: Prepositional aspect and the algebra of paths. – *Linguistics and Philosophy* 28 s. 739–779.

SUMMARY

On meaning differences between prepositional and postpositional uses of Finnish path adpositions

Though Finnish is a predominantly postpositional language, it also has a significant number of prepositions and many ambivalent adpositions that can be used in both functions (for an overview, see Grünthal 2003). Most of these ambivalent adpositions indicate a path and have meanings such as ‘via’, ‘through’, ‘along’, ‘across’, and ‘over’. Though the received view proposes that the main difference between these variants is stylistic rather than semantic, it has been pointed out that there are also a number of crucial meaning differences between the prepositional and postpositional variants of a few adpositions, most remarkably *kautta* ‘via’ and *pitkin* ‘along’. The most prominent and systematic meaning contrast seems to go between the meanings of actual motion (typical for postpositions) vs. the directional representation of static existence or occurrence of entities along the path (typical for prepositions). The latter type is illustrated by Talmy’s (2000: 71) English example *There is a house every now and then through the valley*, which utilizes a **sequential perspectival mode** involving a moving proximal perspective point and a local scope of attention, thus a directional, subjective scanning over the static configuration. Such expressions clearly belong to the well-known category of **fictive motion** (a canonical example of which is *The highway goes from Helsinki to Turku*) since there is no mover traversing the path and the construal of the path is based on a subjective operation by the conceptualizer.

In this article the writer argues that all ambivalent path adpositions are capable of indicating semantic contrasts of the kind outlined above. Their postpositional use is better compatible with expressions of actual motion, while their prepositional use allows a much freer subjective construal of the path. Consider examples (1) and (2), where the adposition *läpi* ‘through’ indicates actual motion in 1 (postposition; prepo-

sition is also possible) and fictive motion (of the type reminiscent of Talmy's example with the houses) in 2 (only preposition is possible).

- (1) Juoks+i+mme metsä+n läpi. ~ läpi metsä+n.
 run+PST+1PL forest+GEN through through forest+GEN
 'We ran through the forest.'
- (2) Sien+i+ä kasv+o+i mon+in paiko+in
 mushroom+PL+PAR grow+PST+3SG many+PL.INS place+PL.INS
 läpi metsä+n.
 through forest+GEN
 'There were mushrooms growing in many places throughout the forest.'

What such pairs of examples demonstrate is that the meaning of the postposition is more strictly confined to actual motion, whereas prepositions are more flexible in meaning – like postpositions, they can indicate actual motion (as example 1 shows), but to indicate meanings such as that in example 2, a preposition must be used.

From a grammatical point of view, the path expression in example 2 has greater autonomy from the clause nucleus than canonical path expressions in examples like 1. In fictive motion the directionality is external to the event designated by the verb and its core arguments (which are not in motion along the path), and thus the path expression takes on the function of a setting adverbial: it indicates a directional frame and a moving perspective to the situation, without being dependent on the activity that takes place between the participants situated within the setting. What distinguishes a path setting from a static setting is the conceptual operation involving the serialization and scanning through the static configuration in a part-by-part manner.

A typology of paths well suited for the analysis of path adpositions is introduced by Alhoniemi (1978) in his study of Finnish terminative expressions ('all the way to/from X', 'as far as X', 'even in X'). These indicate a spatial or other kind of boundary for an event or entity. Alhoniemi (1978) distinguishes four types of terminative paths: paths of *transition* (paths of actual motion), paths of *location* (paths of canonical fictive motion, as in *The highway goes all the way from Helsinki to Turku*), paths of *occurrence* (paths occupied by an unbounded quantity of entities or a substance, such as in Talmy's example with the houses in the valley), and paths of states, events, or activities, i.e. *processes* in Cognitive Linguistic terminology (paths along which a process takes place, as in *It rains across the whole country*). It turns out that, from the viewpoint of Finnish path adpositions, a crucial distinction runs between A) paths of transition and location on the one hand and B) paths of occurrence and process on the other hand. In general, it is more natural to use a postposition to indicate a type A path and a preposition to indicate a type B path. Thus, in Talmy's terminology, prepositions favour the proximal perspective point, whereas postpositions select the alternate conceptualization strategy called the synoptic perspectival mode, which keeps the whole configuration "in sight" throughout the event. This difference also explains why prepositions (more easily than postpositions) evoke the meaning of unboundedness for their land-

mark and sometimes even for aspect – the proximal perspective conceals the overall boundaries of the landmark and the process from the window of attention it indicates. In contrast, postpositions typically include the reaching of the other side of the landmark within their scope of meaning.

In general, the phenomena discussed in this article show that the relationship between a path expression and the clause nucleus varies to a considerable degree, and features numerous intermediate stages. At the one end of the continuum is a canonical path, which is traversed by one single trajector that proceeds from one end of the path to the other, while at the other end we have expressions where the path is the starting point for the predication, the selected direction is purely subjective, the entity or entities occupying the path remain static and the verb indicates no motion but rather another kind of a process.

Kirjoittajan yhteystiedot (address):

Tartu Ülikool

Soome-ugri osakond

Ülikooli 18

50090 Tartu

Eesti

etunimi.sukunimi@ut.ee